DƏNİZ
KÖÇÜ
POVEST-PRITÇA
Firuz Mustafa
Tebriz-Turuz-2012

DƏNİZ KÖÇÜ

POVEST-PRITÇA

Firuz **Mustafa**

Tebriz-Turuz-2012

Kim zərrə ağırlığında bir xeyir etsə, onu(n səvabını) götürəcək və kim zərrə ağırlığında bir şər etsə, onu(n cəzasını) görəcək.

Qurani-Kərim. Əl-Zəlzələ, 7-8

Будь верен до смерти…

Апокалипсис 2:10

Çiçək özünün bütün ulduzlarını itirmiş səhər səmasına şikayətlənir: "Mən şeh damcımı itirmişəm".

R.Taqor

Əlbəttə, sən quşların, heyvanların, balıqların dilini anlayır, onlarla söhbətləşirsən. Hətta, otlarla və çiçəklərlə də danışa bilirsən. Bəs öz ətrafındakı adamların dilini necə, anlaya bilirsənmi? Və eləcə də, inanırsanmı ki, o adamlar səni duyur və anlayır? Niyə susursan? Cavab versənə...

***

B*u qeyri-adi əhvalat qətiyyən uydurma deyil. Onu qoca bir balıqçının dilindən eşitmişəm*

***

… *amma indiyəcən Tuqaydan bir soraq yox idi.*

Qadın özünə yer tapa bilmirdi.

Hələ gündüz idi. Amma qadına elə gəlirdi ki, hava artıq qaranlıqlaşıb, Günəş nədənsə vaxtından əvvəl batıb. Qadın vahimələndi. Əvvəlcə pıçıltı ilə, sonra isə ucadan oğlunu haraylamağa başladı: «Tuqay, oğlum…» Onun titrək səsi özünə də yad gəldi. Elə bil bu səs uzaqlardan, az qala quyunun dibindən gəlirdi.

Vaxt hiss olunmadan, səssiz-səmirsiz ötüb keçirdi. Sanki bu səssizlik hər şeyin üstünə, gözlə görünməsi mümkün olmayan, yalnız ürəyin duya biləcəyi soyuq bir pərdə çəkmişdi.

Tuqaydansa bir xəbər yox idi.

«Tuqay, oğlum… Haradasan?»

***

Kiçik qəsəbənin ucqarında həyətləri az qala bir-birinə bitişik, üstü qırmızı kirəmitli iki balaca ev vardı. Uzaqdan baxanda bu evlərin damları qoşa dovşan qulağına oxşayırdı. Evlərdən birində Tuqay adlı cavan oğlan öz anası ilə yaşayırdı. Qonşudakı evin sakini isə Şəhla adlı bir qızdı. Bu barədə bir qədər sonra... Hələliksə, qəsəbə və Tuqayla bağlı söhbətimizi davam etdirək.

Bu qəsəbənin sakinləri, əsasən, balıqçılıqla məşğul olurdu. Düzdür, qəsəbə dənizdən xeyli aralı idi; hətta, buradan heç dəniz görünmürdü də. Amma nəhəng dənizin ətri, onun nəmişlik və yosun dolu qoxusu bu yerlərdə aydınca hiss olunurdu. Adamlar çox vaxt öz işlərini dənizdən əsən küləyin səmtinə görə qururdular: onlar çalışırdılar ki, balıq ovuna əlverişli hava şəraitində çıxsınlar.

Həmin gün adi günlərdən biri idi.

Tuqayın anası həyətə çıxıb əlini gözünün üstünə qoyaraq, göyə sarı boylandı. Uzaqda ağ yelənli boz buludlar görsənirdi. Amma o boz buludların get-gedə tündləşməsi qadının qanını qaraltdı. Deyəsən, buludlar dənizin üstünə topalaşırdılar. Ananın hesabına görə, Tuqay dənizdən çoxdan qayıtmalı idi. Onun ürəyini nigarançılıq hissi bürüməyə başladı: "Görəsən, oğlum niyə gecikir? Bəlkə dənizdə fırtına qopub? Bəlkə tora balıq düşməyib? Bəlkə nə isə baş verib? Bəlkə..." Ananın gözləri yollara dikilmişdi. Tuqaydansa bir xəbər-ətər yoxdu.

Atasını erkən itirmiş oğlan lap kiçik yaşlarından bərkə-boşa düşmüş, yeri gələndə anası ilə birgə qonum-qonşulara da kömək etmişdi. Ailə cəmi iki nəfərdən ibarət olsa da, dolanışıq çətin idi. Bu tərəflərdə güzəranı xoş keçənlər barmaqla sayılaca qədər az idi. Sanki yaxınlıqdakı nəhəng dənizi, nəhəng dənizin sahilindəki kiçik qəsəbəni və nəhəng dənizin sahilindəki kiçik qəsəbənin sakinlərini Tanrı özü də birdəfəlik unutmuşdü. "Yox, görünür, biz öz Tanrımızı unutmuşuq, oğlum. Tanrı öz yaratdığını heç vaxt unutmaz... İnsanlar asan yolla dolanmaq istəyirlər. Çoxları başa düşmək istəmir ki, yaşamaq üçün gecə-gündüz tər tökmək lazımdır. Tanrı heç kəsin əziyyətini yerdə qoymaz, oğlum..." Bu, tez-tez Tuqayın anasının təkrar etdiyi sözlər idi.

Tuqay əziyyətdən qorxan deyildi. Anasının bəzən dodaqaltı-pıçıltı ilə, bəzənsə ucadan, avazla oxuduğu dualar onun çalışmağa olan şövqünü daha da artırırdı.

Son vaxtlar Tuqay balıqçılarla dostlaşmışdı. O, bəzən gecələr belə, qayıqla açıq dənizə, balıq ovuna gedirdi. Tora düşən balıqların böyük bir qismi satışa çıxarılırdı. Çox vaxt birgə ova getdikləri yaşlı balıqçının verdiyi kiçik balıqlar evdə onların süfrəsinə də gəlib çatırdı. Belə anlarda öz övladının qazancını görən ananın ürəyi fərəhdən dağa dönürdü.

Qadın çox yaxşı bilirdi ki, oğlu heç də asanlıqla çörək qazanmır. Ona, hətta, o da məlum idi ki, Tuqay dəfələrlə yaşlı balıqçıların yumruq davasının şahidi və iştirakçısı olub. Əlbəttə, balığın bol olduğu sahələr uğrunda mübarizə apararaq, dənizi «bölmək » istəyən bu yaşlı adamların dəcəl uşaqlar kimi söyüşüb bir-birinin üstünə cumması, əlbəyaxa olub süpürləşməsi çox gülməli və… həm də ağlamalı idi. Hələ olsun ki, bu kobud "dəniz adamları"nın - balıqçıların, dava-dalaşı zamanı, arada fürsət tapan kəmfürsətlər Tuqaya da bir-iki «yağlı" yumruq ilişdirmişdilər. Amma Tuqay evdə bu barədə anasına indiyəcən bircə kəlmə də olsun danışmamışdı; qadın bu dava-şava barədə qonum-qonşulardan eşitmişdi və ürəyinin dərinliyində oğlunun ağzıbütövlüyündən xeyli məmnun qalıb, ona qəlbən «bərəkallah!» da demişdi; axı, ağzıbütöv adamların, adətən, xasiyyətləri də bütöv olur...

Tuqaydansa hələ bir xəbər-ətər yox idi.

«Tuqay, harada qalmısan, ay oğul?…»

***

Tuqayın gecikməsindən narahat olan təkcə ana deyildi. Həyətdə vurnuxan alabaş da iri-tutqun gözlərini tez-tez uzaq üfüqlərə dikirdi. O, öz "dostu"nun dənizdən nə vaxt qayıdacağını, adətən, əvvəlcədən bilərdi. Belə ki, köpək, Tuqay gəlməmişdən xeyli əvvəl darvazanın ağzında səsiz-səmirsiz dayanar, gözünü yola dikərdi. Əslində, indi Tuqayın yolunu gözləyən təkcə ana və alabaş deyildi. Tuqayın digər "dostları"- qartal və balıq da nigarançılıq içində vurnuxurdu.

Tuqay heyvanları və quşları çox sevirdi. Həyətdə öz "dostları" üçün rahat şərait yaratmışdı. It özünün palçıq və qamışdan hörülmüş kiçik damında, qartal evin çardağında, balıq isə geniş hovuzda yaşayırdı. İt, qartal və balıq təkcə Tuqayla deyil, çox qəribədir ki, həm də öz

aralarında bir-birləri ilə dostluq edirdilər. Onların həmrəyliyindən xəbər tutan yaxın qonum-qonşular mat-məətəl qalmışdılar; heç belə də iş olar? Səhərdən axşamacan itlə qartalın günü bir yerdə keçirdi. Hələ bu harasıdır! Isti havalarda onlar, yəni it və qartal, balığın qonağı olurdular; belə vaxtlarda onların hər üçü, yəni balıq, qartal və it hovuzda atılıb-düşür, lap bir-biriləri ilə zarafatlaşan dəcəl uşaqlar kimi səs-küy salırdılar. Əvvəllər onların hərəkətinə ciddi məhəl qoymayan ana və Tuqay, artıq "dostlar"ın bir-biri ilə dil tapıb "danışdıqlarına", az qala adam kimi ""söhbət elədiklərinə", qətiyyən şübhə etmirdilər. Təbiətin qoynunda bir-biri ilə yola getməyən həmin əcaib canlılar bu həyətdə əsl dost olmuşdular!

Tuqay öz "dostlar"ına ad da qoymuşdu. Ağıllı gözləri par-par yanan balığı – "Yaqut", qanadlarını gen-bol açıb vurnuxan qartalı – "Ayqut", həyətdə gəzib-dolaşan alabaşı – "Qayut»- deyə, çağırırdı. Əgər diqqət yetirirsinizsə, bu adların hamısı Tuqayın öz adından törəmədir. Ən qəribəsi və maraqlısı isə bu idi ki, "dostların" hamısı özünün daşıdığı adı çox gözəl anlayırdı; sanki onlar bu dünyaya elə bu adlarla gəlmişdilər. Tuqay "Ayqut" - deyən kimi, qartal uçub onun yanına gələr, çiyninə qonardı. Öz adını eşidən alabaş, yəni Qayut, bir göz qırpımında özünü Tuqaya yetirər, dal ayaqları üstə qalxıb bir-iki ağız hürərdi. Yaqut da əziz dostunun çağırışına diqqətsiz qalmazdı; öz adını Tuqayın dilindən eşidən balıq, qından çıxan gümüşü qılınc kimi sudan siyrilib üzüyuxarı atılar, havada qövs cızıb təzədən üzüaşağı millənərək hovuzun dərinliyinə baş vurardı.

Bəzən həyət-bacada adam olmayanda dostlar hovuzun başına toplaşaraq "öz dillərində" nə barədəsə uzun-uzadı "danışıb söhbətləşərdilər".

Çox vaxt Tuqay özü də bu dəstəyə qoşular, onların "söhbətinə" qulaq asardı. Kənardan baxan olsaydı, onların həqiqətən də nə barədəsə "söhbətləşdiyini" zənn edərdi.

Tuqayınsa "dostların" hər biri ilə tanışlığının öz tarixçəsi vardı.

Alabaşı ona uzaq qohumlarından biri bağışlamışdı. Məsələ burasında idi ki, həmin qohum vaxtilə meşədən tapıb əhliləşdirdiyi, indi isə qapıda saxladığı ana itin balalarından yaxa qurtarmaq üçün, onları torbaya yığıb uzaq obaların birinə aparmış, orada meşəyə buraxıb öz evinə qayıtmışdı. Bir neçə gündən sonra küçüklərdən biri uzun yolu qət edib geri dönmüş, təzədən öz sahibini tapmışdı. Həmin adam bundan sonra küçüyü dəfələrlə azdırmaq istəsə də heç bir nəticə hasil

olmamışdı; çoxbilmiş küçük hər dəfə, gedər-gəlməz üçün hesablanmış "uzaq səfərlər"dən evə sağ-salamat qayıtmışdı. Onun əlindən bezən sahibi, günlərin bir günü, daha sərt qərar çıxarmaq barədə düşünən vaxt Tuqay onlara qonaq gəlmişdi. Küçüyün "qoçaqlığı" barədə hekayətə qulaq asan Tuqay onu torbaya salıb evə gətirmişdi. Bir-iki gün uzun, paslı zəncir bağda qalan küçük tezliklə ev-eşiyə mehr salmışdı. Az sonra bağdan açılan küçüyün artıq bu mehriban ailəni tərk etmək arzusu, deyəsən, birdəfəlik yoxa çıxmışdı.

Yeniyetmənin qartalla dostluğunun da qəribə tarixçəsi vardı. Tuqay bir dəfə dənizdən qayıdarkən qayalıqlarda xışıltı eşitdi. Əvvəlcə elə bildi ki, bu, ilandır. Ona görə də yolunu dəyişmək istədi. Amma az sonra qayanın dibindəki nəhəng quşu görüb istər-istəməz ayaq saxladı; sərt-boz qayaya sığınmış qartalın kin-qəzəb dolu gözləri Tuqayın üzünə sancılmışdı. Deyəsən, "səma pələngi" yaralı idi. Tuqayla qartal uzun müddət üz-üzə, göz-gözə dayandılar. Sonra oğlan asta, ehtiyatlı addımlarla quşa yaxınlaşdı, əyilib qartalın başını ehmallıca sığalladı. Quş boynunu irəli uzadıb qanadlarını yana açmaq istədi. Tuqay yalnız indi gördü ki, qartalın bir qanadı açılmır. Açılmayan qanadın altından sızan qanı görəndə isə oğlan öz qənaətində yanılmadığını anladı. Qartal ayağının birini irəli uzadıb caynağını şəstlə oğlanın qolunun üstünə qoydu. Tuqay bu "jesti", belə ərkyana ədanı, gələcək dostluğa işarə əlaməti hesab edərək əyilib quşu yerdən götürdü, onu qucağına alıb evə gətirdi. Tuqayın anası qartalın qanadına məlhəm qoyub sarıdı. Quş tezliklə sağaldı. Amma, deyəsən, onun bu həyətdən bir daha uçub getmək fikri yoxdu. Hətta, Tuqay onu bir dəfə qoltuğuna vurub vaxtilə tanış olduqları ünvana - dənizsahili qayalıqlara apardı. Oğlan evə gələndə gördü ki, quş evə ondan əvvəl uçub gəlib, artıq həyətdədir və dostlaşdığı alabaşla şirin-şirin "söhbət edir".

Balığı isə Tuqay balıqçı torunun içindən tapıb gətirmişdi. Adətən, ovda tora cürbəcür balıqlar düşür. Amma nə təcrübəli balıqçılar, nə də gənc Tuqay bu sularda indiyəcən bu cür balığa təsadüf etməmişdilər; bu, gümüşü, zərif, gözəl, əsrarəngiz bir canlı idi. Sonralar Tuqayın "Yaqut"- deyə, çağırdığı bu su sonasının əcaib hərəkətləri elə ilk dəqiqədən diqqəti cəlb etmişdi: o, əsl rəqqasələr, çevik idmançılar kimi, suda yorulmadan atılıb-düşürdü. Özü də necə? Quyruğunun üstündə dimdik dayanıb fırfıra kimi gah sağa, gah da sola doğru fırlanır, oyunbazlar sayağı məzəli-gülməli hərəkətlər edirdi. Tuqay onu tamahkar balıqçıların əlindən zorla xilas edib evə gətirdiyinə görə daxili bir

məmnunluq duyurdu. Əvvəllər bu qəribə balığa qanı qaynamayan, ürəyi yovuşmayan ana da, artıq mehrini Yaquta salmışdı; boş vaxtlarında balığın "rəqsinə" tamaşa etməkdən doymayan qadın, hərdən özünü saxlaya bilməyib ürəkdən gülərdi...

...Tuqaydan xəbər-ətər yox idi. Nədənsə, heç "dostlar"ın da səs-səmiri gəlmirdi. Adətən, bu vaxtlar həyətə gəlib anaya baş çəkən Şəhla da, tərs kini, bu gün gözə dəymirdi.

Onsuz da Tuqayın gecikməsindən narahatlıq hissi keçirən qadını, bu "dilsiz-ağızsızların" qəmli, dərdli görünüşü də bir yandan üzürdü. Axı, bunlara nə olmuşdu belə? Bəlkə ürəklərinə nəsə damıb? Bəlkə onlar nəsə bir şey bilirlər?

- Sizə nə olub belə?.. Niyə dinib-danışmırsınız?

Dilindən qeyri-ixtiyari qopan bu sözlər ananın özünü də heyrətləndirdi. Axı, o, kimə müraciət edirdi? Qartala? Balığa? Alabaşa? Bəyəm onlar ananın dediklərindən bir şey başa düşəsi idilər ki?

Qadın daha da heyrətləndi. Belə ki, onun xitabını eşidən "dostlar" hovuzun başına toplaşıb əvvəlcə yavaşdan – "pıçıhapıçla", sonra isə uca səslə «xosunlaşıb» sanki nəyisə müzakirə etməyə başladılar.

Az sonra yenə araya sükut çökdü. Alabaş ayaqlarını sürüyə-sürüyə hovuzdan aralanıb hiss olunmadan həyətdən çıxdı. Ana yalnız indi xatırladı ki, bir dəfə də bu cür hadisə baş vermişdi; o vaxt evə gec gələn Tuqayı Qayut "tapıb" evə gətirmişdi. Sən demə, həmin gün dənizdə tufan başlayıbmış və buna görə də Tuqay öz balıqçı dostu ilə meşə gözətçisinin komasında gecələyibmiş... Sonralar Tuqay danışırdı ki, həmin gecə köpək onun pencəyinin ətəyindən yapışıb az qala darta-darta öz evlərinə, anasının yanına gətirib çıxarıb. Bəlkə Tuqay bu gün yenə meşədə - həmin komada gecələyib? Bəlkə alabaş öz dostunu yenə tapıb evə gətirəcək?

Amma it bu dəfə tez qayıtdı. Yəqin bu, o demək idi ki, Tuqay elə də yaxında deyil. Çünki ana yaxşı bilirdi ki, irsən malik olduğu hissetmə qabiliyyəti alabaşı aldada bilməz.

İt geri qayıdandan sonra qartal ona yaxınlaşdı. Qanadlarını geniş açıb bir xeyli müddət matdım-matdım Qayutu, yəni alabaşı süzdü. It bir-iki ağız hürdü. Onun yanıqlı-boğuq səsini eşidən Yaqut, hovuzda çırpınmağa başladı. Qartal ürəkdən qıy çəkib ayağını yerdən üzdü, qanad açıb evin üstündə bir neçə dəfə dövrə vurdu.

Bu əsnada darvazadan içəri bir qız girdi; hə, bu, qonşu qız Şəhla idi. Qız elə bil ki, bu qəsəbəyə nağıllar dünyasından qaçıb gəlmişdi.

Hürkək, ceyran yerişli, ahu duruşlu, sərvqamətli bir qızdı Şəhla. Necə deyərlər, aya deyirdi sən çıxma mən çıxım, günə deyirdi sən çıxma mən çıxım. Şəhlanın bu dünyada olan-qalan bir anası vardı. Qəribə işdir, elə bil ki, təbiət ana-balanı xasiyyətcə bir-birinin əksinə yaratmışdı: ana adamayovuşmaz, qız isə cazibədar idi... Əslində Şəhlanı nənəsi böyütmüşdü; bir meddət öncə qarı dünyasını dəyişəndən sonra qız, qaradinməz, qaşqabaqlı anası ilə yaşamağa məcbur olmuşdu. Şəhla darıxırdı. O, göydəki Ay kimi tənha idi; nədənsə ona elə gəlirdi ki, Ay da onun kimi darıxır. Amma Ay göydə, o isə yerdə...

Qadın bir anlığa xəyallar aləmindən ayrılıb, irəli yeridi, hiss olunmadan, az qala kölgə kimi səssiz-səmirsiz həyətə daxil olan qonşu qızın, qarşısına çıxdı.

- Salam, xala...
- Salam, qızım.
- Mən qartalın qıy səsini eşidib gəldim. Bir hadisə-zad olmayıb ki?..
-Hadisə?.. Yox... Amma Tuqay dənizdən gəlib çıxmayıb. Yaman nigaranam, ay qızım...
- İnşallah, gələr, xala. Darıxmayın...

Nədənsə, qızın səsi azacıq titrəyirdi. Əslində, Şəhla özünün gizli həyəcanını boğmağa çalışırdı; amma, deyəsən, bunu bacarmırdı. Onun həyəcanı səbəbsiz deyildi. Ötən gecə Şəhla öz otağında- açıq pəncərə önündəki yatağında uzanıb səmada sayrışan ulduzları uzun-uzadı seyr eləmişdi. O, sonra bu sonsuz və sirli səmanın qoynunda, sankı bir-biri ilə him-cimlə "danışan", bir-birinə göz vuran ulduzlara baxa-baxa yuxuya getmişdi. Səhərə yaxın qız qəribə bir yuxu görmüşdü: Tuqayın kiçik qayığı suların qoynu ilə irəliyə doğru şütüyürdü. Bu rəngbərəng suların qoynunda saysız-hesabsız rəngbərəng güllər vardı. Ən təəccüblüsü isə bu idi ki, Şəhlanın, üstündə yatdığı çarpayı, daha doğrusu taxt, suların qoynunda, Tuqayın qayığının arxasınca üzüb gedirdi. Tuqay gülümsəyərək ona əl edir, arabir qıza "hava öpüşü" göndərirdi. Sanki Şəhlanın çarpayısı qayığa çevrilmişdi. Rəngbərəng suların üstünə səpələnmiş rəngbərəng güllərin ətri qızı yuxuda bihuş etmişdi. Və Şəhla, arada fürsət tapıb o güllərdən bir neçəsini ovuclayıb dəstələmişdi də. Təzə-tər güllərin parlaq ləçəklərindən süzülən su damcıları qızın sinəsinə, üz-gözünə səpələnmişdi. Nədənsə, bu soyuq damcılar onun sifətini odlu zərrələr kimi qarsımışdı. Şəhla yuxudan oyananda önündə yatdığı açıq pəncərədən sifətinə damcılayan yağış damlalarını əli ilə silərkən heyrətə gəldi: aman Allah, pəncərədən

çisələyən bu damlalr bir az əvvəl yuxuda gördüyü damçılar kimi isti idi, qaynar idi. Deyəsən bəs, bayaq Tuqayın ona ünvanladığı "hava öpüşləri"nin odu-alovu bu damcılara hopmuşdu. Şəhla yataqdan dikəlib pəncərəni örtərkən tutqun-göyümsov şüşədən ona aysifətli bir gözəlin baxdığını görəndə, bayaqdan ürəyində bulaq kimi qaynayan heyrət hissi damla-damla artıb gur, qaynar bir şəlaləyə çevrilmişdi; o, az qala özü-özünü tanımayacaqdı! O, necə də böyümüşdü! Sanki həmin anlarda ona kimsə, kənar bir adam da göz qoyurdu. Halbuki Şəhla həmişəki kimi öz otağında tək yatmışdı. Qızın yanaqqları od tutub yanırdı.

Qız hələ də o qəribə yuxunun təsiri altında idi. Və yuxuda gördüyü o güllərin xoş ətri hələ də onun burnundan çəkilib getməmişdi. «Görəsən, Tuqayın başına bir iş gəlməyib ki?» Şəhla bu anlarda ağlına gələn qarmaqarışıq fikirlərdən qorxuya düşdü. Amma özünü ələ alıb toxtadı.

Ana bilirdi ki, dənizə gedən Tuqay üçün ən çox darıxanlardan biri də qonşu qız Şəhladır. Bunu bir qadın sövq-təbiiliyi ilə duyan ana, qızın ürəyindən keçənləri, həm də onun bulaq suyu kimi saf-duru gözlərindən, titrək səsinin həyəcanından "oxuyurdu".

- Hə, odur ey, qartal qayıdıb gəldi.

Bunu başını qaldırıb səmaya baxan Şəhla dedi. Həqiqətən də, bu, qartal idi. Quş havada dövrə vurub hovuzun üstünə qondu. Başını sudan çıxaran balığın iri, donuq gözləri qartalın üzünə dikildi. Köpək də onlara yaxınlaşdı. Dostların bu hərəkəti Şəhlanın diqqətindən yayınmadı.

Qız:

- Elə bil ki, bunlar söhbətləşirlər, - deyə, təəccüblə dilləndi.

Ana kədərli təbəssümlə dedi:

- Hə, elədir, qızım, düz tapmısan, söhbətləşirlər.

Bu zaman elə bir hadisə baş verdi ki, heyrətdən ana ilə Şəhlanın əlləri üzündə quruyub qaldı.

Əvvəlcə, alabaş yaydan atılan ox kimi darvazaya sarı şığıyıb bir andaca gözdən itdi. Az sonra, Yaqut hovuzun sakit - durğun suyunu xəncər kimi yarıb yuxarı tullandı. Bir müddət sanki havada donub qalan balıq, təzədən üzüaşağı istiqamət götürüb suyun dərinliyinə baş vurdu. Balığın bu qəribə hərəkəti bir neçə dəfə təkrar olundu.

Qız çiyinlərini çəkib böyük bir maraq hissi ilə suda çırpınan balığı süzərək:

- Buna nə olub belə? – deyə, soruşdu.

Ana:

- Yəqin Tuqayın xiffətini çəkir, - deyə, kədərlə cavab verdi.

Balıqsa, deyəsən, sakitləşmək istəmirdi. O, gah atılıb-düşür, gah suda çırpınır, gah da özünü hovuzun soyuq divarlarına çırpırdı. Bu mənzərəni seyr edən qartal qəfildən qanadlarını yana açıb ayağını yerdən üzdü, hovuzun üstündə bir neçə dəfə dövrə vurdu və bu anlarda sudan sıyrılıb havaya atılan gümüşü balığı cəld qaparaq caynağına götürüb qıy vurdu.

Qartal bir andaca gözdən itdi.

Ana ilə Şəhla yerlərində donub qalmışdılar. Handan-hana özünə gələn Şəhla dilləndi:

- Yəqin qartal balığı parçalayacaq...

Hələ də gözü göylərdə olan ana sanki öz-özünə danışırmış kimi:

- Yox, ola bilməz, - dedi və əlavə etdi: - Axı, onlar yaxın dostdurlar.

- Bəs elə isə onlar niyə qaçıb aradan çıxdılar?..

- Mən də mat-məəttəl qalmışam. Doğrusu, son vaxtlar Tuqay bəzən evdə olmayanda onun ətrini-qoxusunu bunlardan alırdım. Bunlarsa belə... Yəni bu qədər etibarsız imişlər? Olsun ki, indi bunlar Tuqay yoxdur deyə qaçıb getdilər. Heyif mənim zənnimə. Bunlara yamanca inanıb mehr salmışdım. Görünür, səhv eləmişəm. Eh, ay bala, indi adamların çoxunun etibarı azalıb, o ki ola Allahın dilsiz-ağızsız quşu-heyvanı... Şəhla, qızım, deyirəm bəlkə oğlumun başına nəsə gəlib?.. Dilim-ağzım qurusun, bəlkə o, tufana düşüb?.. Bəlkə balam dənizdə suitilərinə, yırtıcı balıqlara rast gəlib? Bəlkə... Bəlkə...

Şəhla anaya xeyli ürək-dirək versə də bunun elə bir xeyri olmadı; az sonra qadının göz yaşları onun solğun yanaqlarını "yumağa" başladı. Şəhla hiss edirdi ki, ananı qəm dəryasına düçar edən təkcə oğlunun dəniz səfərində belə ləngiməsi yox, həm də Tuqayın həyətdəki "dostlar"ının - alabaşın, balığın və qartalın qəfildən aradan çıxması, "etibarsızlığı" idi.

Doğrudan da, görəsən, "dostlar"a birdən-birə nə olmuşdu belə? Onlar doğma ocağı niyə tərk etmişdilər?.. Bəlkə onlar Tuqayın yoxa çıxmasından istifadə edib dağılışmaq qərarına gəlmişdilər? Axı, hər necə olsa da onların da öz doğma vətənləri vardı. Balığın vətəni-dəniz, qartalın vətəni-səma, itin vətəni isə meşə idi.

Dərd ananı üzürdü. Şəhla hələ də anaya təsəlli verməkdə idi.

***

Qəfil fırtına Tuqayla qoca balıqçını dənizin ortasında haqladı. Bir göz qırpımında hava tutqunlaşdı. Qurğuşun kimi ağır dalğalar onların yüngül qayığını yarpaq kimi atıb-tutmağa başladı. Artıq qayığın içində kiçik su gölməçəsi yaranmışdı. Tuqay avarların dəstəyindən bərk-bərk yapışaraq dalğaların qucağında yırğalanan qayığı sahilə doğru istiqamətləndirmək istəyir, qoca balıqçı isə dəmir parçla qayığın içinə dolan suyu hər vəchlə boşaltmağa çalışırdı. Amma onların hər ikisinin cəhdi, deyəsən, əbəs idi. Çünki dalğalar qayığı dənizin dərinliyinə doğru çəkib aparırdı. Bir yandan da qayığın içinə dolan su, azalmaq əvəzinə, elə bir yandan hey artmaqda idi.

Duzlu, sərt dalğalar tərs şillələr kimi onların sifətinə çırpılırdı.

Qoca balıqçının boğuq, xırıltılı səsi sanki o biri dünyadan gəlirdi:

- Tuqay!.. Tuqay!.. Möhkəm dayan...

Tufan başlanmazdan bir qədər əvvəl növbəti ovdan əldə edəcəyi gəliri, dodaqaltı mızıldayaraq dönə-dönə hesablayan, arabir amiranə tərzdə Tuqayın üstünə qışqırıb müxtəlif əmrlər verən (“qayığı sağa döndər!”, “sürəti artır!”, “tora çatanda avarın dəstəyini mənə ver!”-deyə, hayqıran), qoca balıqçının yalvarış dolu nidaları eşidili; indi qocanın səsi küləyin ağzında yaralı quş kimi çırpınaraq get-gedə öləziyirdi. Qoça əməlli-başlı xofa düşmüşdü; o, irəli əyilərək avarın dəstəyindən qoşa əllə bərk-bərk yapışmışdı. Əslində onun bu “köməyi” Tuqaya mane olurdu: avarları bu vəziyyətdə çəkmək, qayığı idarə etmək daha da çətinləşmişdi. Tuqay, yumaq kimi büzüşüb qorxudan və soyuqdan tir-tir əsən qocanın halını yaxşı anlayırdı və elə bu səbəbdən də susurdu. Danışsaydı belə, indi kim idi onu eşıdən? Daxilən o qədər də xoşlamadığı bu xəsis və zəhmli adama bu anlarda Tuqayın yazığı gəlirdi. Amma nə etməli? Bəyəm yerə-göyə meydan oxuyan tufan, fırtına qocanın yalvarışlarına məhəl qoyası idi ki?.. Ağır dalğalar zəlzələdən uçub-dağılan əlçatmaz dağların heybətli- vahiməli uçqunları kimi nərildəyərək onların üstünə yeriyib gəlirdi.

Get-gedə qocanın naləsi eşidilməz olurdu.

Indi nə sahil görünürdü, nə də səma. Sanki özüylə fəlakət gətirən su burulğanı bütün ətrafı, hətta, göy üzünü belə, nəhəng dəyirman daşı kimi fırladırdı.

Növbəti dalğalardan birinin güclü və qəfil zərbəsi qoca balıqçını vurub kükrəyən dənizin, şahə qalxan dalğaların qoynuna atdı.

Qoca bir andaca yoxa çıxdı; sanki bu dünyada heç əzəldən belə

bir adam olmamışdı.

Tuqay özünü itirsə də, əlini qeyri-ixtiyari qayığın yan tərəfinə uzatdı; qocanın bayaqdan qoşa əllə dəstəyindən bərk-bərk yapışdığı avar da indi onun özü ilə birlikdə yoxa çıxmışdı. Deməli, belə çıxırdı ki, ta bu cəhənnəm dəyirmanından yaxa qurtarmağa bir zərrə qədər də ümid qalmayıb.

Görəsən, doğrudanmı artıq hər şey başa çatmışdı? Onun gözləri önündə qeyri-ixtiyari dəhşətli bir mənzərə canlandı: suların qoynunda ağzı üstə cevrilmiş tənha qayıq, tək avar, balıqlara yem olan ruhsuz cəsəd... Yox, yox, o, ölmək istəmirdi! Düzdür, adətən, yaşlılar deyirdilər ki, ölüm haqdır və dünyada yaşayan hər bir insan övladı günlərin bir günü öz ömrünü tanrıya bağışlamalıdır. Amma bu cür mənasız ölüm... Tuqay öz qısa həyatının belə bir bayağı və eyni zamanda, faciəli sonluqla başa çataçağını heç vaxt təsəvvürünə gətirməmişdi. Yox, o, indi bu sonluğu elə-belə, sakit-soyuqqanlı bir tərzdə qarşılaya bilməzdi. O, hələ məğlub deyildi. O, əl-qolunu yanına saıb düşmən qılıncı kimi qəfildən başının üstünü alan fəlakətə belə asanlıqla təslim ola bilməzdi.

Birdən-birə Tuqayın gözləri önündə, qorxunc əjdahalar kimi şahə qalxan dalğalar arasından, anasının mehriban çöhrəsi canlandı. Ananın yanında bir qız da vardı; bu, Şəhla idi. Onların hər ikisi - ana və qız, dənizin sahilində dayanıb əllərini şahə qalxan dalğalara sarı uzadaraq sanki pıçıltı ilə qorxunc sulara dua edirdilər. Ana dənizdən imdad diləyirdi.

Birdən-birə dənizin köksündə əjdaha ağzı kimi açılan dibsiz, qorxunc yarğanın üstünü köpüklü suların ağır "qapağı" örtdü; Tuqaya elə gəldi ki, bayaqdan burulğana düşərək az qala dənizin lap dıbınə enmiş qayığı qəfildən hansısa bir gözəgörünməz əl dartıb suların üstünə qaldırdı. Qayıq silkələnıb yerində çevrə cızdı.

Tuqay diqqətlə uzaqlara göz gəzdirdi. Hər tərəf boz-bulanıq sularla əhatə olunmuşdu. Nə sahil görünürdü, nə də ana...

***

Susuzluqdan dili-dodağı od tutub yanan balıq tez-tez havada ləngərlənən qartalın caynaqları arasında çabalayırdı. Hətta, bir-iki dəfə az qala sürüşüb yerə düşəcək, sərt-sıldırım qayalara çırpılıb tikə-tikə olacaqdı. Qartal onu çətin ki, uzaq dənizə bu minvalla apara biləydi. Məsafənin uzunluğu bir yana, get-gedə Yaqutun nəfəsi təngiyirdi. Qartal

hiss edirdi ki, susuzluq onun dostunu əldən salmaqdadır. Su, bu anlarda Yaqut üçün həyat demək idi.

Bir azdan aşağıdan boğuq şırıltı səsi eşidildi. Hə, bu da çay! Çay! Dərə ilə üzüaşağı axıb gedən şəffaf suyun ətri Yaqutu uzaqdan vurdu; onun ürəyi atlandı. Budur, qartal lap aşağıdan, çayın üstü ilə uçmağa başladı! Yaqut çırpınıb qartalın caynaqları arasından çıxdı, havada fırlanıb özünü sürətlə axan dağ çayının qoynuna atdı. Ayqut bir müddət dostunun başı üstündə dövrə vuraraq dəlicəsinə qıy çəkdi. Balıq sudan başını çıxarıb yuxarı baxdı; o, sanki qartalla vidalaşmaq istəyirdi. Eh, kim bilir, onlar bir də nə vaxt görüşəcəkdilər. Qartal onu görüb qanadlarını daha geniş açdı. Bu, o demək idi ki, Ayqut yüksəkliklərə, göyün dərinliklərinə baş vurmaq istəyir.

Suyun bihuşedici ətri əvvəlcə sanki Yaqutun ağlını başından çıxarmışdı. Amma bu ləzzət uzun çəkmədi. Ömrünün çoxunu böyük sularda keçirən, əvvəlcə okeanın, sonra isə dənizin ənginliklərinə baş vuran balıq dağ çayında özünü elə də rahat hiss etmirdi.

O, bir vaxt təsadüfən balıqçı toruna düşüb Tuqaygilin hovuzuna atılanda da elə bu vəziyyətə düşmüşdü. Hovuzun ilıq, şirin suyu əvvəlcə ona yad gəlmişdi. Amma sonra yavaş-yavaş alışmışdı o yad suyun ətrinə, dadına...

İndi Yaqut xilas olacağına, daha doğrusu istəyinə çatacağına inanırdı. Çünki o, elə bu dağ çayının içindəcə, doğma suyun uzaqlardan gələn xoş ətrini duyurdu; bu, nəhəng bir su idi. Bu, duzlu dəniz suyu idi və Yaqut tezliklə həmin nəhəng, duzlu, tanış suya baş vurmaq istəyirdi. Şübhəsiz ki, indi içində üzüaşağı üzdüyü bu dağ çayı axıb, axıb sonda o nəhəng, duzlu dənizə qovuşurdu. Balıq buna əmin idi. Elə buna görə də o, xırdaca çay balıqlarının, çömçəquyruq və qurbağaların yanından sürətlə ötüb irəliyə doğru şütüyürdü. Buralarda indiyəcən bu boyda, bu gücdə, bu görkəmdə balıq görünməmişdi. Yaqutun iti, möhkəm "qanadlar"ı arabir sualtı otlara, bitkilərə, ağac köklərinə ilişsə də, o, öz yolundan qalmırdı. "Qanadlar"ını gərərək, ona mane olan hər şeyi dəf edir, inamla və inadla irəliyə doğru üzürdü. Uzaqdan doğma dənizin duzlu suyunun xoş ətri gəlirdi.

***

Hava qaralmışdı. Amma alabaşın dayanmaq, dincini almaq istəyi yoxdu. O, hər necə olursa-olsun, öz dostunun izinə düşmək istəyirdi. Tuqayın iyi, qoxusu, itin burnunda idi. Tuqaysa yox idi. Əgər Tuqay bu yaxın yerlərdə olsaydı alabaş onu lap asanlıqla tapa bilərdi. Amma indi buralarda Tuqayın heç bir əlaməti hiss olunmurdu; onun nə izi vardı, nə də tozu.

Alabaş dəniz sahilindəki qayalıqlara yetişdi. İri, qorxunc dalğalar, quduz itlər kimi ulayıb hiddətlə nəhəng sal daşlara çırpılırdı. Burada da Tuqayın qoxusu duyulmurdu. Əgər Tuqay buralarda olsaydı, it onun yerini elə həmin andaca müəyyənləşdirər, irəli şütüyüb öz dostunun üstünə atılar, hətta, zarafatla onu qorxuzardı da. Axı, Tuqayla Qayutun özlərinəməxsus zarafatları da vardı.

Bir dəfə də indikinə bənzər hadisə baş vermişdi; dənizə növbəti səfərdən qayıtmalı olan Tuqay evə gəlib çıxmamışdı. Onda da, bax elə indiki kimi, ana narahatlıq içində vurnuxurdu. Qaranlıq düşəndə Qayut özünü saxlaya bilməyib sakitcə həyəti tərk etmiş, öz dostunun axtarışına çıxmışdı. Həmin gecə dənizdə fırtına qopmuşdu, möhkəm yağış yağırdı. Amma alabaş artıq öz dostunun iyini almışdı: o, haradasa yaxınlıqdakı meşədə olmalı idi! O vaxt it özünü meşəyə- ağacların sıx yerinə vurmuşdu. Hə, sən demə, Qayut səhv etməyibmiş: Tuqay qəfil yağışdan qorunmaq üçün meşə gözətçisinin komasına təşrif aparıbmış. Onda Tuqay öz dostunu komanın ağzında görüb əvvəlcə heyrətlənmiş, sonra isə sevincindən qəhərlənib yağışın altında suyu süzülən iti bağrına basmışdı. Az sonra onlar, alabaş və Tuqay, birlikdə evə dönmüşdülər. Ax, onda ana "dostların" sağ-salamat qayıtdığını görüb necə də sevinmişdi!

Amma indi... Bu yanlarda Tuqayın qoxusu duyulmurdu. İtin isə, evə Tuqaysız qayıtmaq niyyəti yoxdu. Yəqin ki, ana da "dostların" birlikdə gəlməsini gözləyirdi.

***

Qartal sürətlə üzüaşağı axan dağ çayının üstündə sonuncu dəfə dövrə vurandan sonra qanadlarını gen-gen açıb, açıq səmaya doğru istiqamət götürdü.

Artıq hər şey arxada qalmışdı: Tuqaygilin evi də, ana da, Şəhla da, balıq da, balığı üzüaşağı aparan dağ çayı da. Indi qartalın əziz dostu alabaş da uzaqlarda idi. Amma qarşıda nəhəng, tanış bir dəniz vardı. O dənizin sahili qayalıq idi. Bir vaxt qartal ovçu gülləsinə tuş gəlib

yaralanmış, xilas olmaq üçün bu boz qayaların arasında gizlənmişdi. Onda Tuqay onu görüb mehribancasına başına sığal çəkmiş, sonra evə gətirib yemləmişdi. Ananın qoyduğu məlhəm tezliklə quşun qanadlarını sağaltmışdı. Amma qartal sağalandan sonra da həmin qapıdan getməmişdi. O, qəlbən isinmişdi, bağlanmışdı bu evə, bu ocağa.

İndi Tuqayın birdən-birə yoxa çıxması, hamı kimi onu- Ayqutu da, sanki sarsıtmışdı. Ana ilə Şəhlanın kədərli siması bir an da olsun qartalın gözlərinin önündən çəkilib getmirdi. Yox, daha dözmək olmazdı! "Dostlar"ın hər üçü axtarışa çıxmışdılar; onlar mütləq Tuqaydan bir soraq öyrənməli idilər. Elə bu cür də etdilər: qərara aldılar ki, Tuqayın getdiyi istiqamətə üz tutsunlar. Onlar bir-birini sözsüz belə anlayırdılar... Tuqay dənizə getmişdi. Dəhizin isə ucu-bucağı yoxdu.

Qartal dənizin iyini uzaqdan aldı. Onun ürəyi çırpınmağa başldı. Odur, bax orada, dənizin sahilində qayalıqlar vardı və bir vaxt quşa məhz oradan - o qayaların arasından güllə atmışdılar. Indi yəqin ki, qartal öz düşmənini görsəydi heç nədən qorxmaz, ildırım kimi şığıyıb öz intiqamını alar, onun qanadını qıran kəsin ya gözlərini ovar, ya da üz-gözünü cırmaqlayıb şilim-şilim edərdi... Yox, bəlkə də heç nə etməzdi öz düşməninə; axı o vaxt həmin təsadüf olmasaydı Ayqut Tuqayla rastlaşa, sonralarsa dostlaşa bilməzdi. İndi Tuqaysız ona bu sonsuz səma da darlıq edirdi.

Qayalıqlardasa ins-cins görünmürdü. Adətən, yaxınlıqda bir hənir, bir nəfəs duyan quşun- Ayqutun canında qəribə titrəyişlər olurdu. Sanki belə anlarda onun ürəyindən "dalğalar" ötüb keçərdi. Və ən qəribəsi də bu idi ki, hər kəsin öz "dalğası" olurdu: alabaşın, balığın, ananın, Şəhlanın "dalğaları". Bu "dalğa" selində Tuqayın da öz "dalğası" vardı. Əgər indi Tuqay bu sahildə, bu qayalıqlar ətrafında olsaydı, onun içindəki o "dalğalar" mütləq hərəkətə gələr, onu istər-istəməz duyuq salardı.

"Dalğa"larsa yatırdı. Amma dənizin dalğaları sahil qayalarını döyəcləyirdi.

Qartal uca qayalardan birinin zirvəsinə qondu.

Dəniz öz əbədi nəğməsini oxuyurdu. Balıqların sahildə qoyduqları «qulaqları»- balıqqulaqları isə dənizin sirli nəğməsini dinləyirdi.

***

- ***Ş***əhla, qızım, mən bütün gecəni dənizə yalvarmışam. Deyirəm, mənə rəhmin gəlsin, ay dəniz. Kirpiyimlə od götürüb bir övlad böyütmüşəm. Qoy onun toyunu edim, qoy nəvə-nəticə görüm, ay dəniz. Yəqin ki, dəniz ana ürəyindən keçənləri duyar, eşidər, qızım. Axı, mən həmişə hamıya yaxşılıq arzulamışam bu dünyada. Elə mənim oğlum Tuqay da hamıya kömək edib, əl tutub. O, tora düşmüş balığı xilas edib, sahibinin azdırmaq istədiyi alabaşı həyətdə böyüdüb, yaralı qartalı sağaldıb... Bax, mənim övladım bu cür oğuldur: həlim, mehriban, xeyirxah...Yəqin ki, dəniz mənim səsimi eşidər, qızım. Axı, deyirlər, dənizin də qulağı olur. Mənə rəhmin gəlsi, dəniz. Mən anayam...

***

Bütün bu baş verənlər Tuqaya qorxunc yuxunu xatırladırdı. Və onun ürəyinin dərinliyində belə bir inam vardı ki, tuş gəldiyi bu dəhşətlər, fəlakətlər tezliklə çəkilib gedəcək, Tuqay təzədən sahilə dönəcək, evlərinə qayıdacaq, "dostlarını" görəcək, öz gəlişi ilə ananı və Şəhlanı sevindirəcək. Amma, hələlik, hər tərəf qaranlığa qərq olmuşdu. Fırtına səngisə də uzaqdan yenə tükürpədici, uğultular eşidilirdi. Arabir Tuqayın yaxınlığında, qayığın düz burunun ucunda əcaib-qəraib dəniz canlıları atılıb-düşürdü.

O, artıq istiqaməti itirmişdi. Tək avarla hərəkət etmək olduqca çətin idi. Qayıq demək olar ki, dalğaların qovduğu istiqamətə kor-koranə üzürdü. Görəsən, bu minvalla nə qədər üzmək, harayacan gedib çatmaq olardı?

Anasının, adətən, dara düşəndə işlətdiyi bir söz indi qəfildən onun da dilindən qopdu: "Ya Tanrım!"

Qəfildən ağır, yoğun gəmi kəndirləri kimi bir-birinə dolaşıb onun üstünə atılmaq, boğazına dolanmaq istəyən dalğaların üstünə bir əlçim işıq düşdü və elə həmin an o təhlükəli, "düyünlənmiş" "kəndir kələfi" açılmağa başladı; fırtına səngidi; sanki gözəgörünməz bir əl, şahə qalxan dalğaların üstünə "ütü" çəkdi; qayıq sonsuzluqdan asılmış nənni kimi asta-asta yelləndi. Qətran kimi qara dalğaların üstündə bərq vurub par-par yanan o bir əlçim işıq parçası sürüşüb qayığın içinə - Tuqayın üstünə düşdü.

"Ya Tanrım!"

Bəlkə də bu, elə Tanrının göndərdiyi bir işıq töhfəsi idi?!. Bəlkə elə Tanrının özü onun köməyinə, xilasına gəlmişdi?!.

"Ya Tanrım!"

Onu heyrət bürüdü; indi "Ya Tanrım!" – deyə, haray qoparan təkcə Tuqay deyildi; özü və üzü görünməyən ana da öz səsini onun səsinə qoşmuşdu. Tuqay milyonlarla səsin içində asanlıqla tanıya bilərdi bu səsi!..

"Ya Tanrım!"

Bəlkə Tanrı elə ananın harayını eşidib onun oğlunun köməyinə gəlmişdi?

Fırtınanın şahə qaldırdığı nəhəng dalğalar artıq mağarasına qayıdan şir kimi çəkilib gözdən itmişdi...

Hava işıqlaşanda Tuqay hiss etdi ki, artıq yuxusuzluqdan üzülür. O, avarı buraxıb ötəri də olsa dincini almaq üçün, qayığın yaş döşəməsinə uzandı. Bir azdan onu yuxu tutdu...

O, qəribə bir yuxu görürdü. Görürdü ki, öz həyətlərdə oturub anası ilə söhbət edir; qartalla alabaş Tuqayın dizinin üstündə idi. Bu vaxt darvaza döyüldü. Tuqay yerindən qalxmağa macal tapmamış qapıda qəribə bir məxluq göründü: bu, quyruqları üstə yeriyən nəhəng bir balıq idi! Ən təəccüblüsü isə bu idi ki, balıq əməlli-başlı adam dilində danışırdı! Balıq yuxarı tullanıb az qala hikkədən boğula-boğula soruşdu:

- Mənim balam hanı?

"Mənim balam hanı?" Yəqin ki, balığın övladı da balıq olardı. Bu, bəlkə elə hovuzdakı balığın, yəni Yaqutun anasıdır? Olsun ki, ana öz övladını axtara-axtara onların həyətinə gəlib çıxmışdı.

Tuqayın anası irəli yeriyib dedi:

- Sənin balan hovuzdadır.

Nəhəng balıq yuxarı tullanıb hovuza baxdı. Sonra qəzəblə qışqırdı:

- Bəs hanı?.. Hovuz boşdur ki... Hanı mənim balam?..

Ana və Tuqay hovuza baxdılar. Hovuz həqiqətən boş idi. Orada nəinki balıq, heç su da yox idi.

Nəhəng balıq hiddətlə quyruğunu hovuzun divarına çırpmağa başladı. Zərbədən nəinki hovuz, az qala bütün həyət yırğalanmağa başladı. Elə bil zəlzələ baş vermişdi. Alabaşla qartal pəncə-pəncəyə, ana ilə Tuqaysa əl-ələ tutub balığın üstünə sarı yeridilər. Nəhəng balıqsa onlara əhəmiyyət beə vermədən quyruğunu qəzəblə oynadıb, hovuzun divarına və yerə daha ağır zərbələr endirməkdə idi...

Tuqay gözlərini açdı. Həqiqətən, yaxınlıqdan taqqıltı səsləri eşidilirdi. Ona elə gəldi ki, evlərinin öz həyətindədir. Hətta, ayağa durub zərblə döyülən darvazanı açmaq istədi.

Amma ətrafa boylananda indiyəcən gördüklərinin bir yuxu olduğunu anladı. Doğru olansa təkcə taqqıltı səsləri idi. O, avardan bərk-bərk yapışıb irəli boylandı.

“Aman Tanrım!”

Bayaq yuxuda gördüyü əcaib tanış varlıq özünün iri, küt başı ilə qayığın burnunu döyəcləyirdi. Onun bir suyu Qayuta bənzəyirdi. Vəhşi yəqin ki, yad hənirtini duyub bir qədər geri çəkildi, sonra yuxarı atılıb təzədən suyun altına baş vurdu.

Indi dəniz tamamilə sakitləşmişdi.

Qayıq yerində nənni kimi yırğalanırdı.

Tuqay ikiəlli, bərk-bərk yapışdığı tək avarla suya təkan verdi. Qayıq qövs şəkli cızdı. Əzəmətli, nəhəng vəhşinin heybətli başı yenə suyun üzünə çıxdı.

Tuqay yerində donub qalmışdı.

Nəhəngin soyuq və donuq baxışları iti ox kimi onun gözlərinə dikilmişdi. Birdən vəhşi irəli atılıb qayığa kəllə ilə dalbadal zərbələr endirməyə başladı. Su damcıları lülədən püskürən odlu qırmalar kimi ətrafa səpələndi. Qayıq ləngər vurub yerindən tərpəndi.. Tuqay avarı yuxarı qaldırıb var gücü ilə hərləyərək vəhşinin başına endirdi. Amma bu zərbə, deyəsən, nəhəngə o qədər də kar eləmədi; çünki bu heybətli varlıq geri çəkilmək əvəzinə, elə hey irəliyə dartınır, qayığın altına soxulmaq istəyirdi.

Tuqay avarı təzədən başının üstündə fırladıb növbəti zərbəni endirmək istədi və bu an sanki möcüzə baş verdi: vəhşi, yuxarı tullanıb avarın uçunu elə havadaca qapdı; onun iri dişlərinin qıcardısı, möhkəm çənəsinin şaqqıltısı aydınca eşidildi.

Tuqay avarın dəstəyindən daha da möhkəm yapışaraq onu bərk-bərk özünə sarı dartdı.

***

Dərələrlə üzüaşağı şütüyən kiçik dağ çayları birləşərək tədricən güclü bir axına çevrilirdi. Düzənlərə çatanda səngiyən gur suların balıqları da elə çayın özü kimi get-gedə böyüyürdü. Amma indi sularında üzdüyü bu iri çay, Yaqutu elə də cəlb etmirdi. Düzdür, indi üzmək xeyli asanlaşmışdı; axı, hər necə olsa da, o, artıq dağ çayında deyil, düzən boyu baş götürüb gedən nəhəng bir çayda üzürdü; bax bu anlarda Yaqut tək bircə şeyə görə həvəslə sürətini artırır, yorulmadan irəli şütüyürdü; axı dənizin doğma- tanış qoxusu get-gedə

yaxınlaşmaqda idi . Elə suyun dadının-tamının dəyişdiyi də aydınca hiss olnurdu.

Yaqut, kiçik balıqların yanından sürətlə şütüyərək, içində get-gedə daha da güclənən bir inamla, dənizə doğru üzürdü. Dənizdə yaşayan balıqların öz nəğməsi vardı. Yaqut da dənizə çatandan sonra öz nəğməsini oxuyacaqdı.

O, hələ düzənlik boyu axan çayın dalğalarına qoşulub üzməkdə idi. Yəqin ki, bu çayda yaşayan balıqların da öz nəğmələri vardı. Amma indi Yaqut çay balıqlarının nəğməsini eşitmirdi. Əslində bu anlarda onun qulaqları heç nə eşitmirdi. Bircə istəyi vardı: dənizə tez çatmaq, saysız-hesabsız səslərin içindən doğma bir səsin "izinə düşmək". O səsin sahibini tapmaq! O döğma səsin sahibi bir vaxt Yaqutu balıqçı torundan, daha doğrusu, ölümün cəngindən xilas etmişdi. Sonralar balıq öz xilaskarı ilə dostlaşmışdı. Indi onun başqa dostları da vardı; həmin dostlar - qartal və alabaş da elə onun kimi ağır bir səfərə çıxmışdılar. Onlar öz dostlarını - Tuqayı axtarmaq, əgər lazım gələrsə onu düçar olduğu fəlakətin pəncəsindən xilas etmək niyyətində idilər.

Dənizin duzlu, doğma suyunun ətri yaxınlıqda hiss olunduqca balığın ürəyi riqqətlə, həyəcanla döyünürdü. Bir azdan o, öz nəğməsini oxuyacaqdı! Onun uzaq və yaxın dostları da ağız-ağıza verib xorla o nəğməni oxuyacaqdılar. İndi isə...

Ehey, doğma dəniz, ana dəniz, okeanın balası dəniz, aç qucağını, mən gəlirəm! Mən öz dostumu axtarıram. Indi onun yolunu gözləyənlər çoxdur. Qartalla alabaş da onun axtarışındadır. Biz öz dostumuzu xilas etməliyik, mehriban dəniz! Axı, o da vaxtilə bizi xilas edib. Qoy sənin dalğaların onun səsini mənə yetirsin. Mən onun səsini bütün səslərin içindən ayırd edib tanıyaram. Ehey, ana dəniz, doğma dəniz!.. Indi sənin şor suyunun ətrini mən duymaqdayam... Eşidirsənmi məni, doğma dəniz, ana dəniz, okeanın balası dəniz?..

Get-gedə daha da gurlaşan soyuq sular ilıq sulara qovuşdu; sanki dəniz Yaqutu qoynuna aldı. Əvvəlcə baığın qulaqları güyüldəməyə başladı, ağzının tamı dəyişdi. Amma sonra hər şey qaydasına düşdü: o, indi özünü tanış, ilıq sularda rahat hiss edirdi.

Bir azdan sulardan qopub gələn doğma nəğmələrin sədası eşidildi.

Dəniz öz qoynunu Yaquta açmışdı.

***

Alabaşın ulartısı qayalıqlarda əks-səda verdi.

Gecə idi.

Ay hələ də dalğaların qoynunda yuyunurdu. Qayut qayalıqlardan çıxıb qumlu sahil boyu irəliləməyə başladı. O, dənizin, qayalıqların, qumların, yosunun, balıqqulaqlarının, yaxınlıqdakı meşənin, dənizdəki balıqların, bir sözlə, ətrafda olan hər şeyin qoxusunu duyur, hiss edirdi. Amma o, təkcə öz dostunun - Tuqayın ətrini ala bilmirdi ki, bilmirdi.

Birdən onun burnuna kəsif, çürüntü qarışıq bir iy gəldi. Diqqətlə ətrafa göz gəzdirdi. Bu ağır qoxu haradansa lap yaxındlıqan, dənizlə sahilin kəsişdiyi yerdən gəlirdi.

Alabaş ehtiyatla, asta addımlarla iy gələn tərəfə doğru getdi. Sahildə-dalğaların yuduğu qumların üstündə bir insan uzanmışdı. Həmin adamın əlində zorba bir ağac vardı və o, ağacdan bərk-bərk yapışmışdı.

Qayut özünü uzanmış adamın üstünə atdı. Bu, bəlkə elə Tuqay idi? Yox... O, diqqətlə qumluqdakı adamın üz-gözünə baxdı. Tanıdı. It həmin adamı nə vaxtsa Tuqayın yanında görmüşdü. Bu, yaşlı, zəhmli bir kişi idi. Kişinin qoxusu o vaxtdan alabaşın burnunda qalmışdı. Amma indi həmin qoxudan əsər-əlamət yox idi. Ətrafı ağır, kəsif, kəskin bir iy bürümüşdü.

İt başını bulaya-bulaya yerə uzanmış kişidən aralandı. O, sövq-təbii hiss edirdi ki, Tuqay haradasa bu yaxınlarda olmalıdır. Axı, o, dənizə yəqin ki, bu zəhmli, qoca kişi ilə birlikdə çıxmışdı!

Əlbəttə, alabaş öz sahibini bu görkəmdə, yerə uzanmış vəziyyətdə görmək istəmirdi. O istəyirdi ki, Tuqay onu yenə öz adı ilə çağıraraq "Qayut!"- deyə, səsləsin, sonra əyilib başına sığal çəksin, hələ bir-iki xoş söz də desin. Alabaş onun dediklərinin mənasını düz-əməlli anlamasa da, adətən, dostunun üz-gözünün ifadəsindən onun ovqatının necə olduğunu əla anlayırdı. İt həyətdəki dostlarının, qartalla balığın, əhvalını da həmişə asanlıqla müəyyənləşdirərdi. Ana ilə qonşu qızın, yəni Şəhlanın da kefinin necə olduğunu hamıdan əvvəl alabaş bilərdi. Amma nanın qəzəbli vaxtlarında Qayut çalışardı ki, gözə çox çarpmasın. Çünki belə çağlarında ana ya onun üstünə qışqırar, ya da əlinə götürdüyü süpürgə ilə onu hədələyib bostana qovardı. Amma indiyəcən nə ana, nə Şəhla, nə də Tuqay ona heç çırtma belə vurmamışdılar. Əslində alabaş özü də onlara belə bir imkanı verməmişdi. İt olanda nə olar ki?.. O, öz hərəkətlərinin yerini yaxşı bilirdi. Qonşudakı adamların çoxu öz həyət-bacadakı itlərinə Qayutu örnək göstərərdilər. O, az qala hamının sevimlisi olmuşdu.

İt qəfildən ayaq saxladı. Onun burnu tanış bir qoxunu almışdı. Bu, Tuqayın qoxusu idi! Alabaş səhv edə bilməzdi. Köpək var gücünü toplayıb irəli atıldı!

İndi heç bir qüvvə Qayutun qarşısını kəsə bilməzdi.

İt ucadan hürməyə, sonrasa uzun-uzadı ulamağa başladı. Cavab gəlmədi. Olsun ki, indi Tuqay elə də yaxında deyildi. Amma hər halda, o, sağ-salamat idi! Qayut buna əmin idi. Alabaş öz xilaskarının qoxusunu almışdı.

İt sürətini daha da artırdı.

***

Çoxdan ayrıldığı ənginlik, ətrafından uçub gedən seyrək buludlar, açıq-mavi göylər qartalın quş yaddaşını silkələyib oyatsa da, onun bütün diqqəti uzaqlarda idi. O, bu anlarda sonsuz səmanın qucağında özünü nə qədər yüngül hiss etsə belə, içində bir ağırlıq vardı; sanki ürəyindən daş asılmışdı; axı onun dostu evə dönməmişdi. Yəqin ki, Tuqay dara düşmüşdü. Qartal indi öz xilaskarını xilas etmək üçün uzun bir yol qət etməkdəydi.

Qartalın ürəyindən axıb gedən həssas "dalğalar" arabir onu elə göy üzündəcə ani olaraq qanad saxlayıb ətrafa göz gəzdirməyə vadar edirdi. İndi Ayqut öz canında qağayıların, qarğaların, sərçələrin, hətta, nəhəng dəniz heyvanlarının "dalğasını" hiss edirdi. Bu anlarda təkcə Tuqayın "dalğası" yetişmirdi ona. Əvvəllər, o, Tuqayın evə gəlişini irəlicədən bilər, qanadlarını gen-gen açıb həyət boyu süzər, hətta, hərdən qıy çəkib ananı diksindirərdi. Bu zaman hirslənib özündən çıxan ana süpürgə ilə qartalı kənara qovar, hikkəli-hikkəli deyinərdi...

Uzaqlardan eşidilən səslərin xəfif dalğaları sanki onu öz aləmindən ayırdı, ürəyini riqqətə gətirdi. Səs gələn səmtə sarı uçmağa başladı. Öz doğmalarını uzaqdan tanıdı: bunlar qartallar imiş ki! Səma cəngavərləri... Ata və ana qartal öz balalarına uçmaq öyrədirdilər. Valideynlər öz övladlarına - kiçicik quşlara cidd-cəhdlə qanad açmağın, hücum etməyin, müdafiə olunmağın sirlərini başa salırdılar.

Ayqutun quş yaddaşında bir anlığa özünün körpə, ətcəbala olduğu vaxtlar canlandı. Bir vaxt ona da bax beləcə qanad açmağı, uçmağı öyrətmişdilər. Ata və anası onu- balaca quşcuğazı, az qala öz qanadları üstə alaraq atıb-tutar, şənlənərdilər. Arabir valideynləri onu boş fəzada tənha qoyub müvəqqəti olaraq kənara çəkilər, öz balalarının uçuşuna uzaqdan baxardılar. Belə hallarda onun- körpə qartalın ürəyi həyəcanla

döyünərdi; ona elə gələrdi ki, bax indicə müvazinətini saxlaya bilməyib üzüaşağı şığıyacaq, daş parçası kimi yerə düşüb parça-parça olacaq. O anlarda onun ayaqları əsər, boğazı quruyardı. Hətta, o, qorxudan gözlərini yumardı. Amma bu hal uzun çəkməzdi: ata və ana bir göz qırpımında ətcəbalanın başının üstünü kəsdirər, onu təzədən öz güclü qanadları üstə alıb süzər, qanad-qanada verib dövrə vurar, qıy çəkərdilər.

O, sonralar tək-tənha uçmağa alışdı... Elə ova da tək getməyi sevirdi. Uca dağlar, qayaların şiş zirvəsi, açıq səma onun ürəkdən sevib rahatlıq tapdığı yerlər idi. O, yüksəkliklərin dəli-divanəsi idi! Sanki Tanrı səmanı məhz onun üçün yaratmışdı. O, son vaxtlar Tuqaya pənah aparmışdı; amma bununla belə, yenə də fürsət tapan kimi ənginliklərə baş vururdu və yəqin ki, zamanı çatanda o, günlərin bir günü elə səmada da öləcəkdi...

O, sahillə dənizin kəsişdiyi xətt boyunca uçurdu. Geniş səmadan, uca yüksəklikdən torpaqla suyun təmasına baxmaq necə də gözəl idi idi. O, əvvəllər də bu istiqamətdə çox uçmuşdu. Amma o zamanlar dənizlə sahilin bu cür qol-boyun olmasının fərqinə varmamışdı; onlar, yəni dənizlə sahil, bir-birinə necə də yaraşırmış! Qırçın dalğalar kəhrəba qumluqları öpərək geri çəkilir, sanki dənizin qoynunda azacıq dincələrək, təzədən irəli şütüyürdü. Hər yeni cəhd - yeni bir öpüş idi!

Birdən Ayqutun iti gözləri aşağıdakı qaraltıya sancıldı. Qanadlarını yanlarına sıxıb yerə sarı enməyə başladı. Deyəsən, sahillə dənizin birləşdiyi yerdə kimsə uzanmışdı. Qartalın ürəyi şiddətlə döyünməyə başladı: birdən... Yox... Bu, mümkün deyildi! Onun xilaskarı heç kəsə belə asanlıqla təslim ola bilməzdi!

Qartal qaraltıya yaxınlaşdı. Qumluğa uzanmış, ayaqlarını dənizin xəfif ləpələri döyən adamın sifəti ona bir qədər tanış gəlsə də, qəti əmin oldu ki, bu, Tuqay deyildir!

O, qıy çəkib qanadlarını geniş açdı.

Ürəyindən qəribə "dalğalar" ötüb keçməyə başladı.

Bəlkə Tuqay yaxında idi?

Qartal sürətini artırdı.

***

Axşam düşmüşdü.

Həyətə ağır bir sükut çökmüşdü.

Gözü yollarda qalan ana ağlayıb-sızlamaqdan üzülüb öz otağına çəkilmişdi. Ananın yanında özünü şux tutmağa çalışan, deyib-gülən

Şəhlanın ürəyi bu anlarda kədərin ağır məngənəsində əzilirdi. Qız fikirləşəndə ki, bir daha Tuqayı görməyə bilər, dəhşətə gəlirdi.

Tuqayın "dostlarının"- qartalın, alabaşın və balığın qəflətən baş götürüb getməsi də qızı bir yandan təsirləndirmişdi. Indi həyət suyu sovrulmuş dəyirmanı xatırladırdı.

Qızın gözləri önündə Tuqayın surəti canlandı.

Cəmi bir neçə gün öncə axşamüstü həyətə gəlib ananı səsləyən Şəhlanı Tuqay özü qarşılamışdı. Ana qonşuya gedibmiş. Oğlan darvazanın önündə dayanmışdı. Son vaxtlar az-az gözə dəyən Tuqay bu qisa zamanda necə də dəyişmiş, böyüyüb kişiləşmişdi; ucaboy, qəddqamətli oğlanla üz-üzə gələn qız, nədənsə bir anlığa çaşsa da tez özünü ələ aldı; o, oğlanla salamlaşdı və elə tez-tələsik də xudahafizləşdi. Bu vaxt Tuqay irəli gəlib diqqətlə qızın üzünə baxdı; sanki Şəhlanı ilk dəfə idi ki, görürdü. Axşam alatoranında qızın zərif boynundakı zərif incilərboyunbağı dənələri par-par yanırdı; bu, yəqin ki, qıza öz nənəsindən qalan ən qiymətli yadigar idi. Şəhla diksinib geri çəkildi, dönüb qapıdan çıxmaq istədi. Bu vaxt heç bir kəsin, ən çox da qızın, ağlına gəlməyən bir möcüzə baş verdi: bayaqdan sanki ağızlarına su alıb susan dostlar - qartalla alabaş səs-səsə verib haray-həşir qopardılar. Şəhla üçün ən maraqlısı bu idi ki, hovuzdakı balıq da yuxarıya sarı tullanıb qəribə səslər çıxarmağa başladı. Görəsən nə olmuşdu bunlara?

"Dostlar"ının istəyini Tuqay özü açıqladı:

- Bax, bunlar da sənin getməyinə etiraz edirlər. Əgər indi sözə baxmayıb geri qayıtsan dostlarım başqa tədbirlər də görə bilərlər.

Şəhla qeyri-ixtiyari soruşdu:

- Nə tədbir?..

Tuqay gülüb dedi:

- Məsələn, etiraz nümayişi keçirərlər.

Tuqayın zarafatyana dediyi bu sözə hər ikisi güldü.

Şəhla təzədən geri döndü.

"Dostlar" qızın ayaq saxladığını görüb susdular. Sanki qurbağa gölünə daş atıldı; hər tərəfə sükut çökdü.

Tuqayla Şəhla əl-ələ tutub hovuza yaxınlaşdılar. Tezliklə "dostlar" da hovuzun ətrafına cəm oldular.

Ana qonşudan qayıdıb gələndə Ay doğmuşdu. Ana üzünü göyə tutub dedi:

- Ey yerin-göyün sahibi, sən mənim balalarımı xoşbəxt elə!

Görəsən ana "balalarım" deyərkən kimi nəzərdə tutmuşdu? Axı,

onun cəmi bir balası vardı.Qızın ürəyi atlandı...

Indi o xoş anlar arxada qalmışdı. Tuqayın xəbər-ətərsiz yoxa çıxması ana kimi qızı da kədərləndirirdi...

Şəhla başını qaldırıb göyə baxdı. Indi Ay görünmürdü. Şəhla pıçıldadı:

- *Ay gözəl Ay, sən niyə görünmürsən?..*
  Nə üçün gizlənmisən?
  Üzünü göstərsənə...
  Nurunu dənizə yaysana...

Qoy Tuqay səni görsün;
Sən onun qayığına yol göstər!
Sən onun üzünü nura qərq elə!
Sən onun dostlarını hifz elə!
Sən onun anasına rəhm elə!
Sən mənim kədərimi qəhr elə!
Niyə görünmürsən, ay tənha Ay?..
Üzünü göstərsənə...

Sanki göylər Şəhlanın pıçıltısını eşitdi. Qəfildən Ay göründü, göy üzü nura qərq oldu.

Şəhla baxıb gördü ki, Ay hovuzda çimir. Göylər gözəli indi Aydan daha çox suda yuyunan şahanə, qənirsiz su pərisinə oxşayırdı. Qız əyilib hovuza baxdı: oradan Ayla yanaşı ayüzlü bir qız da boylanırdı. Şəhla öz əksini suda görüb diksindi.

Bu vaxt ana qapının ağzında göründü. Ana əllərini göyə açıb dodaqaltı dua etməyə başladı. Şəhla əmin idi ki, göylər ananın səsini eşidir.

***

Qızmış nəhəng irəli soxulub avarı onun əlindən qapmaq istəyirdi. Söz yox ki, bu qəzəbli vəhşi, dəniz canavarı idi. Tuqay, əlbəttə, əvvəllər dənizdə uzaqdan da olsa akula görmüşdü. Amma bu, onun indiyəcən gördüyü dəniz canavarlarından heç birinə bənzəmirdi. Çünki, əvvəla, Tuqaya məlum idi ki, akulaların boynu ilə bədəni az qala eyni ölçüdə, eyni biçimdə olur; qəfildən zühur etmiş vəhşininsə boynu uzunsov idi. Digər tərəfdənsə, balıqçı qayıqlarını görən akulalar, adətən, sövq-təbii olaraq canlarını insanlar tərəfindən törədilə biləcək hər hansı xata-

bəladan qurtarmaq üçün aradan çıxmağa üstünlük verər, suyun dərinliklərinə çəkilib gedərdilər. Akulaların hansısa növünə aid olan bu heyvərəninsə, deyəsən, heç bir yana getmək niyyəti yoxdu.

Tuqay döyüşarası fasilə zamanı çağırılmamış qonağı gözaltı süzdü: akulanın sarı-bozumtul belinin düz ortasında qılıncı xatırladan sivri qanad vardı; vəhşinin qarnının yan tərəfində də həmin "qılıncabənzər" qanadların iti ucları parıldayırdı. Akulanın mişar kimi iti dişləri, enli çənəşi, zəhmli gözləri, möhkəm quyruğu onu balıqdan daha çox, düşmən üstünə hücuma keçmiş yaraqlı-yasaqlı döyüşçüyə bənzədirdi. Su yırtıcısının hərəkətləri o qədər ölçülü-biçili idi ki, hətta, Tuqay özlüyündə bir xeyli tərəddüd etməli oldu: görəsən bu « döyüşçü» - akulaya nə lazım idi? Avar? Qayıq? Yoxsa Tuqay?

Elə bil min illərin düşmənləri indi qəfildən bu sonsuz su səhrasında üz-üzə gəlmişdilər. Axı, bu yaramaz, yırtıcı vəhşi, ondan niyə əl çəkmək istəmirdi? Bəyəm bu əngin dənizin qoynunda yem əldə etmək onunçün bu qədər çətin idi? Bəlkə balıqlarla adamlar arasında, səbəbi Tuqaya məlum olmayan qədim, gizli bir düşmənçilik tarixi vardı? Bəlkə lap elə Tuqayın tanıdığı balıqçılardan hansısa, haçansa bu zalım balasının övladını və ya anasını ovlayıb? Bəlkə də vəhşi, sadəcə olaraq, üz-üzə gəldiyi bu qərib qonağa öz gücünü göstərmək istəyirdi?.. Axı, hər necə olsa da... buralar onun - akulanın öz vətəni idi. Tuqayınsa vətəni indi uzaqlarda qalmış sahil - böyük torpaq idi.

Qəzəbdən oğlanın dişi bağırsağını kəsirdi.

Bir yandan da susuzluq... Tuqay su qabının dibindəki sudan bir-iki qurtum alıb azacıq nəfəs dərdi. Sanki bir qədər yüngülləşib avarın dəstəyini təzədən sinəsinə sıxdı.

Yırtıcının iti dişləri şaqqıldayanda Tuqayın canından soyuq dalğalar keçdi. Onun qançırlamış enli kürəyindən, əzələli boyun-boğazıdan şor dəniz suyuna qarışmış tər damlaları axırdı.

Deyəsən, dəniz canavarı ondan qətiyyən əl çəkmək niyyətində deyildi.

İndi Tuqay bircə şeydən təskinlik tapırdı ki, artıq boz-cəhrayı "tül"ə bürünmüş sahil qismən də olsa görünməyə başlamışdı. Amma o, yaxşı anlayırdı ki, tək bir avarla lazım olan istiqamətə üzmək mümkün deyil...

Başına dəyən zərbələr dəniz canavarını daha da hiddətləndirmişdi. O, qayığın ətrafında fırlanıb manevr edir, sanki irəli atılmaq üçün özünə əlverişli mövqe seçirdi. Vəhşinin gözlərində ilan kimi qıvrılan sonsuz qəzəb açıqca hiss olunurdu.

Tuqay, əlbəttə, indiyəcən təcrübəli balıqçılardan akulalar haqqında müəyyən şeylər eşitmişdi. Indi bu qəzəbli dəniz heyvanı ilə qarşılaşan oğlanın ürəyindən qeyri-ixtiyari qəribə fikirlər keçdi: «Deyəsən, adamlar balıqları yediyi kimi, balıqlar da adamları yeyir. Allah bilir, bu sonsuz su səhrasının dibində nə qədər insan cəsədi uyuyur? Hələ zaman-zaman baş verən fəlakətli su basqınları nə qədər həyata son qoyub?..” Tuqay bir zamanlar- hələ necə illər bundan öncə, balaca uşaq olarkən, anasından və qəsəbədəki digər yaşlı adamlardan su basqınları nəticəsində sellərin - suların altında qalan kəndlər- şəhərlər barədə az şeylər eşitməmişdi; oğlan Nuhun gəmisi- dünyanı basan suların qoynunda batmayan gəmi ilə bağlı söylənilən əfsanəni də indiyəcən yaxşı xatırlayırdı... Deyəsən, balıqlarla adamlar bir-birilərini elə əzəldən ya anlamır, ya da anlamaq istəmirdilər. Yəqin elə ona görə də su və quru yaranan vaxtdan bəri balıqlarla insanlar arasında amansız müharibə gedirdi…

Tuqayla akula arasındakı ixtilaf da, güman ki, tərəflər arasındakı köhnə düşmənçiliyin yeni şəraitdə davamı idi; bu böyük su səltənətinin – dənizin müəyyən bir hüdudu olsa da, onların- insanla balığın bir-birinə olan nifrətinin həddi-hüdudu yox idi. Deyəsən, qəfil fürsət qazanmış yırtıcı, bütün balıqların qisasını açıq dənizdə yaxaladığı bu köməksiz insandan almaq istəyirdi.

Baxışları tez-tez su heyvanının qəzəbli gözlərinə sancılan Tuqay onu da hiss edirdi ki, rəqibi hələlik qayığın içinə atılmağa tələsmir, daha doğrusu, buna cürət etmirdi. Yəqin bunun səbəbi onda idi ki, akula qayığa atılmağın acı nəticəsini sövq-təbii hiss edirdi; orada onu gözləyən, artıq “ləzzətını” daddığı ağır zərbələr, istər-istəməz vəhşini ehtiyatlı olmağa təhrik edirdi. Amma, o, dənizin qoynunda rastlaşdığı belə qiymətli ovu - qayıqdakı adamı əldən vermək niyyətində deyildi. Axı, su canavarı nə vaxtacan kiçik balıqlarla başını qatmalı idi?.. Onun iti dişləri təzə ət istəyirdi. Onun geniş, iri mədəsi ləzzətli yem tələb edirdi.

Qəzəbli akula suların qoynunda əsl ovçu kimi gərdiş edir, Tuqaya qəfil zərbə endirmək üçün əlverişli fürsət axtarırdı. Vəhşi, bir-iki dəfə qayığın altına soxulub ağır, möhkəm taxtalara güclü zərbələr endirmişdi. Ləngər vuran qayığın müvazinətini tək avarla saxlamaq çətin olsa da, Tuqay buna birtəhər müvəffəq olmuşdu. Bu anlarda qayığın aşması, onun büdrəyib suya yıxılması hər şeyin sonu deməkdi. Buna görə də o, hər vəchlə özünün və qayığın müvazinətini saxlamağa çalışırdı. Vəhşi nə

qədər qəzəbli olsa da, görünür ki, hələ fövqəladə qərar çıxarmağa tələsmirdi; o, arabir dişlərini şaqqıldadaraq gözlənilməz hücum taktikası seçir, öz rəqibini əzmək üçün, hətta, adamın ağlına gəlməyən təzyiq üsuluna əl atırdı. Akula ilə göz-gözə qalıb iti, davamlı baxışlarla onu seyr edən Tuqay, hərdən az qala acı-acı gülmək istəyirdi: vəhşi, özünü su heyvanından daha çox, hikkəli, dalaşqan dənizçilər kimi aparırdı. Amma nə edəsən ki, onunla qanlı dqyüşə girən bu canlı, adam deyil, su canavarı idi. Görünür, su səltənətinin də, qurudakı kımı, öz təkəbbürlü ağaları olur.

Tuqay səhv etməkdən qorxurdu. Ona görə də hər ehtimala qarşı avarı əlində hazır vəziyyətdə saxlamağa çalışırdı; o, zərbəyə zərbə, hücuma hücumla cavab vermək istəyirdi. Belə anlarda yalnız tələsik qərar çıxaranlar, təmkinini itirənlər uduza bilərdi.

Tuqayın artıq xeyli balıqçılıq təcrübəsi vardı. O, yaşlı balıqçı dostlarından dəniz canavarlarının öz düşmənlərinə və eləcə də, adamların dəniz yırtıcılarına qarşı hansı hücum fəndləri işlətmələri barədə az eşitməmişdi. Onun, hətta, itiuclu nizə ilə akulanın necə ovlanması barədə məlumatı vardı. Amma açıq dənizdə vəhşi ilə ilk dəfə idi ki, belə üz-üzə gəlmişdi. Tuqay tək avarla- az qala yalın əllə, vuruşmağın çətinliyini anlasa da, düşdüyü bəladan xilas olmağın yolunu hələ özü üçün tam aydınlığı ilə təsəvvür edə bilmirdi.O, içindən vulkan kimi püskürən zülməti qəzəb və hikkə dolu gözlərilə anladan bu əcaib məxluqa heç də asanlıqla təslim olmaq niyyətində deyildi.

***

O, özünü göz yaşları kimi şəffaf, duru çayda yox, suyu şor olan dənizin qoynunda daha rahat, azad və yüngül hiss edirdi. Amma bunu da yaxşı bilirdi ki, hətta, qoynunda yaşadığı o dəniz belə, ona tam doğma deyil. Çünki Yaqut dünyaya okeanda göz açmışdı. Onu təsadüflər gətirib dənizin qoynuna atmışdı. O, heç də kürüdən törəmiş dəniz balığı deyildi. Məsələ burasındadır ki, kürüdən əmələ gələn balıqların sonradan nə anası məlum olardı, nə də atası. Amma, o, öz doğma anasını yaxşı tanıyırdı: onu doğan, onun qayğısını çəkən ananı! Ana balıq onu dünyaya gətirəndən sonra bir çox başqa analar kimi harayasa çəkilib qeyb olmamışdı. Ana öz balasına böyük okeanda üzmək öyrətmişdi. Ana ona yırtıcı okean balıqlarının qəfil hücumundan necə yayınmağın,

sualtı səltənətdə necə gizlənməyin yolunu da başa salmışdı!

Yaqut hələ körpəlikdən dəcəl idi. Anasından xəlvət sualtı qayaların dəlmə-deşiklərinə baş vurar, yosunların içində gizlənərdi. Qəribə burası idi ki, o, nə qədər uzaqlara üzüb getsə də, ana öz körpəsini böyük okeanın sonsuz sularında asanlıqla axtarıb tapardı. Elə Yaqutun özü də istədiyi vaxt üzüb anasının yanına gedər, onun güclü qanadları altına sığınardı. Bir az böyüyəndən sonra okeanın sonsuzluğu sanki onu bezdirdi. O, günlərin bir günü yaxınlıqda üzən "dəmir balığın" - köhnə gəminin qanadları altında gizlənib uzaq, çox uzaq, uzaq bir səfərə çıxdı. Köhnə gəmi onu bu şor sulu dənizin qoynuna gətirib çıxartdı. O, əvvəl-əvvəl yad dənizdə darıxsa da, öz anası üçün, okean üçün qəribsəsə də, get-gedə bu ögey sulara alışmağa başladı. Hətta, hiss etdi ki, dəniz bəzi cəhətlərinə görə okeandan üstündür. İş burasında idi ki, Yaqut okeanda kiçik balıqlardan biri hesab olunurdu. Oranın- okeanın yırtıcı balıqları, nəhəng balinaları vardı. Amma o, burada – dənizdə, sayılan-seçilən balıqlardan biri idi. Və yəqin ki, o, bu dənizdə yaşayan yeganə okean balığı idi. Yaqut burada hətta, yırtıcı dəniz balıqlarının onun yanından ehtiyatla ötüb keçdiklərini də aydınca hiss edirdi. Onun bədəninin şəffaf-gümüşü rəngi su altında çoxlarını cəlb etsə də, cürətlənib başqa fikrə düşənlərə təsadüf olunmurdu. Çox güman ki, dəniz heyvanları da dünyanın bütün canlıları kimi sınaqdan, təcrübədən keçməyən bir işə baş qoşmağa hələm-hələm cürət etmirdilər. Arabir Yaqut bir vaxt qanadlarına sığınıb uzun yola çıxdığı gəmini bu sularda yenə görürdü. Yəqin ki, qocalıb əldən düşmüş bu bozumtul gəminin bir daha okeana qayıtmaq şansı qalmamışdı; axı, okeanda adətən, güclü, möhkəm, cavan, qasırğaya-tufana sinə gərən gəmilər üzürdü. Bu gəmininsə rəngi qaçmışdı; bir vaxtlar Yaquta bələdcilik etmiş o "dəmir balıq" son vaxtlar tez-tez təmirə dayanır, sonra yedəyə alınıb daxili sularda üzmək üçün təzədən dənizin qoynuna atılırdı.

Yaqut "öz gəmisini" uzaqdan tanıyırdı. Əslində onu tanımağa elə xüsusi ehtiyac da yox idi. Çünki köhnə gəminin mühərrikinin boğuq səsini sualtı "dalğalar" ətrafa yayırdı. Yaqutun həssas qulağı həmin "dalğaları" elə həmin andaca qəbul edirdi. O, nədənsə qocalıb əldən düşmüş gəmini özünə çox məhrəm, doğma bilirdi. Axı, Yaqut məhz bu gəminin qanadlarına sığınıb okeandan dənizəcən uzun bir yol qət etmişdi.

Bir vaxt balıq yuxuda tez-tez böyük, nəhəng bir su hövzəsi görərdi: buralar onun vətəni idi. O, özünün şipşirin dəniz yuxusundan oyanıb dik

atılar, suyun üzünə çıxıb uzaqlara baxardı. Amma okeana gedən yol uzaq, çox uzaq, həm də təhlükəli idi. O, yolda yırtıcılara tuş gələ bilərdi. Burada - dənizdə isə onunla heç kəsin heç bir işi yoxdu. Buralar suyunun balığına bənzəmədiyinə görə hətta, çoxları ondan ehtiyat edirdi.Yaqutun bıçaq kimi iti qanadları, par-par yanan gümüşü dərisi dənizdəki əksər balıqların ürəyini səksəkəyə salırdı. Suyun altında onunla üz-üzə gələn iri, vəhşi balıqlar belə, çox vaxt qorxub hərəkət istiqamətlərini dəyişirdilər; heç kəs lovğalıq ucbatından güdaza getmək istəmirdi. Əslində isə, Yaqutun heç kəslə vuruşmaq niyyəti olmazdı. O, bu şor suların qoynunda sərbəst, azad yaşamaq istəyirdi. Amma, görünür, azadlığın da öz ömrü və öz hüdudu olur. Yaqut günlərin bir günü balıqçı toruna düşüb, ölüm təhlükəsi ilə üz-üzə qaldı. Xoş bir təsadüf onu balıqçı torundan xilas etdi. Gənc balıqçı qoca balıqçını dilə tutub gümüşü gözəli onun əlindən aldı, balığın sürüşkən bədəninə sığal çəkib onu ehtiyatla qayığın döşəməsinə uzatdı; evə gətirib hovuzdakı suyun içinə buraxdı. Hətta, xilaskarı ona sonralar gözəl bir ad da verdi: Yaqut! Indi mudhiş bir faciə baş vermişdi: onun xilaskarı dənizə növbəti səfərdən qayıtmamışdı.

Budur, artıq Yaqut dənizdədir!

Uzaqda- suyun altında qurulan iri tor, balığın nəzərindən qaçmadı. Amma indi, o, əvvəlki sadəlövh, təcrübəsiz balıq deyildi. Indi o, ağıllı, ehtiyatlı Yaqut idi!

Balıq, istiqamətini dəyişərək düz balıqçı torunun yanından şütüyüb keçdi. Həssas "dalğalarin" çəkib gətirdiyi küt taqqıltı səsləri onu qanad saxlamağa vadar etdi; suda arxası üstə çevrilib ətrafa diqqət kəsildi: elə bil ki, gəmi, ya da qayıq divarlarına aramsız zərbələr endirirdilər. Yaqut həmin istiqamətə doğru üzməyə başladı. O, arabir sudan baş çıxarıb havaya atılır, uzaqlara diqqət yetirirdi. Ətrafda heç nə görünməsə belə, suyun altı və üstü ilə axıb gələn həssas-görünməz "dalğalar" onu həyəcana gətirirdi!

Yaqut sürətini artırdı…Axır ki, suyun üstündə yırğalanan qaraltı onun gözlərinə köçdü: bu, qayıq idi! O qayıqdakı Tuqay idi! Yaqut öz qənaətində haqlı olduğuna tamamilə əminlik duyurdu. Gözləri, qulaqları, ələlxüsus da ürəyi, onu aldada bilməzdi.

Balıq, suyun təkinə baş vurub irəli şığıdı.

Yaqut qaraltıya çatanda sürətini azaltdı; çünki kötüyə bənzəyən iri su canavarı qəzəblə sudan baş qaldırıb qayığa növbəti zərbəni endirməyə fürsət axtarırdı. Qayıqdakı isə, həqiqətən, Tuqay idi! Ürəyi

onu aldatmamışdı. Yaqut sudan sıyrılıb fişəng kimi havaya atıldı. Tuqay ani olaraq yana çevrildi və az qala yerindəcə donub qaldı; o, tutqun suların üstündə süzərək bərq vuran Yaqutu görüb tanıdı! Oğlan heyrətini gizlədə bilməyib ucadan, həyəcanlı- boğuq səslə qışqırdı:

- Yaqut!

Balıq, bir daha suya baş vurub yenidən üzə çıxdı. Deyəsən, akula çaş-baş qalmışdı: vəhşi, özünün ağalıq etdiyi sularda indiyəcən bu cür görkəmdə balığa rast gəlməmişdi. Dəniz canavarı ilə okean balığı bir müddət burun-buruna, göz-gözə dayanıb ağır, sınayıcı nəzərlərlə bir-birini süzməyə başladılar. Sanki əngin su səhrasının qəzəbli övladları üçün bu anlarda zaman donmuşdu və onlar ətrafdakı hər şeyi, o cümlədən, yaxınlıqdakı Yer övladını - Tuqayı da unutmuşdular.

Tuqay avarın kürəyini suya salıb dəstəyi sürətlə özünə sarı çəkdi. Qayıq kəskin şəkildə yana fırlandı. Dənizdən qopan su damcıları kənara sıçradı.

Yaqut sapand daşı kimi göyə atılıb qayığın içinə tullandı.

- Yaqut! Bu, sənsən?

Tuqayın matı-qutu qurumuşdu. Oğlan əyilib diqqətlə balığın gözlərinə baxdı.

Doğrudan da, indi balığın par-par yanan gözləri əsl yaquta bənzəyirdi.

***

Elə bil kimsə ona kənardan göz qoyurdu. Qayut sürətini azaldıb ətrafa boylanmağa başladı. Gözə heç bir ins-cins dəymirdi.

Sahil sıx kollar və ağaclarla örtülmüşdü. Qayut hansısa sövq-təbii bir hissin təsiri altında özünü ağacların arasına verdi. Bura soyuq və nəmişlik idi. Deyəsən, yerə heç günəş şüaları da düşmürdü. Alabaş boynunun arxasında isti bir hənir duyub geri boylandı. Üzünə sancılmış bir cüt zəhmli göz onu çaşdırdı. Vahimələndi. Hürmək istədi. Amma nədənsə səsi çıxmadı. Sanki boğazı qurumuşdu.

Onların baxışları yenə eyni nöqtədə çarpazlaşdı. Qayutun ürəyi həyəcanla döyündü; qəribə idi, alabaşın özünün də bir suyumu bu qəzəbli gözlərin sahibinə oxşayırdı. Onlar xeyli müddət sınayıcı nəzərlərlə bir-birini süzdülər. Deyəsən, bu sıx kolların və ağacların sahibi çağırılmamış qonağı öz əcdadlarından hansınasa bənzədirdi.

Amma alabaş ləngiyə bilməzdi. It yerindən sıçrayıb təzədən sahilə sarı götürüldü. Hiss etdi ki, arxadan təqib olunur. Sürətini daha da artırdı. Elə bil ki, Qayut indi qumlu sahillə qaçmır, göyün üzü ilə uçurdu. Arada dönüb arxaya baxdı. Qəzəbli gözlərin sahibi onu qovmaqda idi.

Qayut qıy səsi eşidib addımlarını yavaşıtdı. Ona elə gəldi ki, qulağı səsə düşüb. Amma tanış, doğma səs hələ də onu təqib etməkdə idi. O, ayaq saxlayıb arxaya döndü, ətrafa boylandı. Gözlərinə inanmadı: Ayqut qanadlarını çətir kimi açıb iti, qorxunc gözlərin sahibinin başı üstə uçurdu.

Qartal, artıq Qayutun onu gördüyünü hiss edib, sürətlə aşağıya doğru şığıdı. Bayaqdan alabaşı qarabaqara qovan vəhşi, çaşıb qalmışdı: o, qəzəbli-qəzəbli ulayıb göyə tullandı - sanki başının üstüylə uçan qartalı havada qapıb parçalamaq, beləliklə də, özünün kükrəyən qəzəb və hiddətini söndürmək istəyirdi. Qartal zarafat edirmiş kimi alabaşı qovan qəzəb sahibinin düz burnunun ucunda atılıb-düşür, arabir qıy çəkirdi. Vəhşi lap özündən çıxmışdı. Bir onunla zarafat edən yekəxanaya bax! Qəzəblənmiş vəhşi, nədənsə, istiqamətini dəyişib qalın kolluğa doğru götürüldü. Deyəsən, o, qartalı aldadıb yolundan döndərmək istəyirdi. Sanki onun bu kələyini başa düşməyən Ayqut da həmin istiqamətə uçmağa başladı. Alabaş çaşıb qalmışdı: indi qartal vəhşinin belinə qonmuşdu. Deyəsən, Ayqut ağlını itirib! Heç bu cür də zarafat olar? Vəhşi onu parçalaya bilərdi!

Alabaş hissolunmadan yolunu dəyişdi. O, ulayıb vəhşini qəzəbləndirmək, duyuq salmaq istəmirdi. Buna görə də yumşaq addımlarla qaçırdı; o, Ayqutu öz yolundan döndərmək istəyirdi. Kolluğa çathaçatda qartal qanadlarını gərib qıy vurdu və vəhşinin belindən sıçrayaraq Qayuta doğru istiqamət götürdü. Qəzəbli gözlərin qorxunc sahibi təzədən arxaya dönüb onların ardıyca xeyli qaçsa da, sonra nədənsə ehtiyatlanıb ayaq saxladı, zingildəyə-zingildəyə yenə geri qayıdıb kolluğa soxuldu; yəqin ki, bu yerlər onun vətəni idi.

Qartal havada dövrə vurub alabaşa sarı uçdu, şən-şən qıy vurub Qayutun belinə qondu. It ucadan uladı. Onların səsi bir-birinə qarışdı. Köhnə dostlar bir-birini yaxşı anlayırdı.

İsti, mehriban görüşdən sonra qartal təzədən havaya qalxdı. Axı, yüksəklikdən sahil də, dəniz də ovuc içi kimi apaydın görünürdü. Indi alabaş sahillə, qartalsa göyün üzü ilə tanış bir ətrə, qoxuya doğru irəliləyirdi...

Uzaqda, dənizin qoynunda yırğalanan qaraltını ilk olaraq qartal

gördü; onun iti gözlərindən heç nə, hətta, kiçik nöqtə belə yayına bilməzdi: o qaraltı qayıq idi! O qayıqdakı Tuqay idi! Qartal bunu da gördü ki, Tuqay əlindəki avarla zırpı bir dəniz vəhşisini geri təpir. Qartal qıy çəkdi. Alabaş öz dostunun həyəcanını onun harayından anladı. O da ucadan ulamağa başladı. Az sonra qartal dənizin üstündə qanad çalmağa başladı.

Alabaş qayığın tuşuna çatanda qartal özünü döyüş meydanına çatdırmışdı. Qayut dal ayaqları üstə şahə qalxıb var gücü ilə ulamağa başladı.

Tuqay qeyri-ixtiyqri qışqırdı:

- Ayqu-u-u-uuut!..

Tuqay onun - öz etibarlı dostunun ulartısını eşidib əlindəki avarı yuxarı qaldıraraq hay verdi:

- Qayu-u-u-uuut!..

İt geri-geri çəkilib birdən irəli atılaraq ox kimi havaya sıçradı. Sonra irəli şığıdı. Kiçik dalğalar itin sinəsini yaladı. Qayutun canından soyuq dalğalar ötüb keçdi.

Balıq dostlarını görüb bir göz qırpımında qayıqdan dənizə tullandı. Indi Yaqutla Qayut suda, Ayqut isə havada idi. Tuqay əlindəki avarı həyəcandan körük kimi enib-qalxan sinəsinə sıxmışdı.

Sanki yeni güc və qüvvə toplamış vəhşi, dişlərini şaqqıldadıb irəli atıldı. Onun başına və quyruğuna, habelə, belindəki iti "qılınc"a müxtəlif cinahlardan ağır zərbələr endirilsə də, vəhşi qətiyyən geri çəkilmək istəmirdi.

Artıq dənizdə qanlı döyüş gedirdi...

***

Görəsən, göylər ananın səsini eşidirdimi?

Bəs dəniz necə? Eşidirdimi ananı?

Ana özünə nə həyətdə yer tapa bilirdi, nə də evdə. Bu gen dünya ananın başına dar gəlirdi. Ana əzab-işgəncə məngənəsində sıxılırdı. Onun ürəyi az qala partlamaq dərəcəsinə gəlib çatmışdı. Şəhla bir an da olsun ananın yanından getmir, onu gözdən qoymurdu. Qız anaya tez-tez təskinlik verirdi:

- Darıxma, xala... Özünü üzmə. Vallah, mən əminəm ki, Tuqay tezliklə sağ-salamat evə qayıdacaq.

Axır ki, ana dözə bilmədi. Yır-yığış edib Şəhlaya yaxınlaşdı:

- Qızım, ta mən dözə bilmirəm. Evə göz-qulaq ol...

- Xala, hara getmək istəyirsən? - deyə Şəhla təəccüblə anadan soruşdu.

- Oğlumu axtarmağa...

- Xala, onda mən də səninlə gedirəm.

- Sən evdə qal, qızım... Birdən mən gedərəm, Tuqay qəfildən gələr, evdə məni görməz, narahat olar.

Şəhla qəlbən onunla razılaşmasa da, istər-istəməz deyilənlərə tabe oldu; ana getdi, qız qaldı. Şəhla ananın arxasınca bir qab su atdı.

Ana yolu sap kimi əlinə alıb dənizə sarı irəliləməyə başladı. Uzaqdan dənizin əsrarəngiz xışıltısı eşidilirdi. Ana, ürəyində yenə dənizə dua oxuyur, ona yalvarırdı ki, tək balasına - Tuqaya qıymasın.

Sən də anasan, dəniz...
Sənin də balaların var.
Mənə yazığın gəlsin, dəniz
Qıyma mənim Tuqayıma...

Ana gəlib sahilə çatdı. Dənizin üstündəki qağayılar halay vurub səs-səsə verərək vahiməli səslə qağıldaşırdılar; yəqin ki, bu, səbəbsiz deyildi: adətən, dənizdə tufan qopanda qağayılar bu cür əcaib, vahiməli səslər çıxarırlar. Ana qəhər içində ətrafa göz gəzdirdi. Sahil boyu uzanan ensiz yola çıxdı. Bu yol meşə və sahil zolağının kəsişdiyi yerlə uzanıb gedirdi. Azacıq nəmişlik hopmuş qumsallıqda zorla seçilən heyvan ayağının izləri də ananın diqqətindən yayınmadı. Ana əyilib zəndlə izlərə baxdı.Aman Allah, bu ki, Qayutun izi idi! Ana tam əmin oldu ki, alabaş məhz bu yolla hərəkət edib. Sanki ananın dərdli ürəyinə bir sərinlik, sakitlik çökdü. Onun gözlərinin işığı, dizlərinin taqəti artdı. Ana addımlarının sürətini artırdı.

Arabir alabaşın ləpirləri ensiz yoldan kənara çıxır, it-bata düşürdü. Amma ana öz yolundan çıxmaq niyyətində deyildi. O, əmin idi ki, bu yol onu düz oğlunun yanına aparır.

Yenidən alabaşın izinə düşən ananı sanki qəfildən ildırım vurdu. Sahillə dənizin birləşdiyi yerdə - nəm qumların üstündə hərəkətsiz uzanmış adamı görüb ayaq saxlayan ananın sinəsindən dəli bir fəryad qopdu. Nəhayət, ana ağlaya-ağlaya yerə uzanmış cəsədə yaxınlaşdı. Bu, qoca balıqçı idi. Dalğaların sahilə atdığı bu qoca zavallını ana yaxşı tanıyırdı; Tuqay çox vaxt dənizə bu kişi ilə gedərdi. Bəs görəsən Tuqay

indi harada idi? Bəlkə o da haradasa bu yaxınlıqdadır? Bəlkə dalğalar onu udmuşdu? Bəlkə o da bu qoca balıqçı kimi... Ana fəryad qoparmağa başladı: “Tuqay, mənim balam, haradasan?..” O, ağladıqca əlləri ilə dizinə, başına vururdu...

Nəhayət, ana özünü ələ aldı. Balıqçının xilas edib özü ilə sahilə çıxartdığı avarı yerdən götürdü; bu, Tuqayın avarı idi. Qadın əvvəlcə ağacı sinəsinə sıxıb onu öpdü, oxşadı, sonra avarın kürək hissəsi ilə qumsallığın sinəsində dərin bir yarğan açdı. Gücünü toplayaraq qoca balıqçını ustufça çəkib həmin yarğana - bu müvəqqəti məzara uzatdı. Üstünü qumla örtdü ki, qurd-quş yeməsin. Dodaqaltı qocanın ruhuna dua oxuyub əllərini göyə qaldırdı, salavat çevirdi. Məzarın baş hissəsinə nişanə kimi bir daş parçası qoydu; axı, qəbrin yerini- qoca balıqçının uyuduğu bu boz qumsallıgı yadda saxlamaq lazım idi. Ana oğlunu tapıb kəndə qayıtdıqda bu “qəbr”in yerini qoca balıqçının qohumlarına bildirəcək və söz yox ki, tezliklə, indi qumların altında uyuyan bu cəsəd ümumi qəbristanlıqda dəfn ediləcəkdi.

Ana, balıqçını dəfn edəndən sonra əl-üzünü duzlu dəniz suyu ilə yuyub yenə yoluna rəvan oldu. Indi o iri kürəkli avarı da çiyninə atmışdı.

Yol uzanır, uzanırdı.

***

Əvvəlcə, müxtəlif cinah və istiqamətlərdən aldığı qəfil zərbələrdən çaşıb qalan dəniz canavarı, tədricən özünü ələ alıb, yeni döyüşə atılmaq niyyətinə düşmüşdü. Deyəsən, vəhşini ən çox hiddətləndirən bu qədər gücün az zaman içərisində bir yerə cəm olub onu əzmək, lap elə məhv etmək arzusuna düşməsi idi. O, bir qədər geri çəkilib suyun altında güc toplayandan sonra qəti qərara gəlmişdi: dənizə yad olan düşmən qüvvəni darmadağın etmək!

Tuqay qarmaqarışıq düşüncələrin məngənəsində çırpına-çırpına qalmışdı.

İndi quru ilə suyun barışmaz təmsilçiləri göz-gözə dayanmışdılar. Bəlkə də elə bu dünyada baş verən bütün fəlakətlərin kökündə quru ilə su arasında gedən əbədi müharibələr dayanır? Axı, deyilənlərə görə, nə zamansa bütün dünya yalnız sudan ibarət imiş. Olsun ki, o zamanlar insanlarla balıqlar eyni yerdə- eyni sularda birgə yaşayırmışlar. Sonralar quru sudan üz döndərib, ondan aralanıb. Bunun səbəbi insanlara, o cümlədən Tuqaya da, məlum deyildi. Bəlkə bu

“ayrılma”nın nə ilə bağlı olduğunu akula bilirdi? Bəlkə insanlar bir vaxt balıqlara xəyanət ediblər? Bəlkə balıq elə bu səbəbdən insanla haqq-hesab çürütmək istəyir?

Dəniz vəhşisi açıq-aşkar öz gücünü göstərmək istəyirdi. Bu, təsadüfi təhlükədən daha çox, məqsədli qisasçılığa bənzəyirdi...

Akula üçün buradakı - onun burnunun ucundakı, bu qorxulu qisasçıların hamısı gəlmə və yad idi. Hətta, öz çevik və işvəli hərəkətləri ilə onun diqqətini əsas hədəfdən yayındırıb çaş-baş salan, hərdən havaya tullanıb iti qanadları ilə onun başına zərbələr endirən o uzunsov, şəffaf-gümüşü balığın belə, bu sulara qətiyyən dəxli yoxdu! Axı, o, dünyaya bu dənizdə göz açmışdı və ətrafındakı su heyvanlarının hamısına yaxşı bələd idi. Akula, bu sularda ilk dəfə idi ki, bu cür əcaib balıq görürdü. O, arada girəvəyə salıb bu özündənmüştəbeh axmaqla ayrıca haqq-hesab çəkmək istəyirdi. Amma hələlik belə bir əlverişli fürsəti qazana bilmirdi ki, bilmirdi; çünki o yaramaz-hiyləgər balıq, akulanın niyyətini duyan kimi havaya tullanırdı. Balığın arxasınca havaya atılan vəhşinin təpəsini elə həmin andaca onun başının üstündə dövrə vuran qartal dimdikləyirdi. Döyüşçü dostları gəlib çıxandan sonra dəniz canavarının əsas rəqibinin - qayıqdakı adamın işi xeyli asanlaşmışdı; indi həmin rəqib, əlindəki avarı tez-tez irəli uzadaraq sanki onu əsəbiləşdirib özündən çıxarmaq istəyirdi; qəzəblənib hücuma atılmaq istəyən akula, belə anlarda başqa cinahdan zərbə alırdı; tüklü heyvərə- Qayut, əlüstü ulayıb irəli şığıyırdı. Hətta, dəniz canavarı ilə alabaş bir neçə dəfə üz-üzə, kəllə-kəlləyə gəlmişdi. Çox qəribə idi: onların hər ikisinin- akula və itin uzunsov, zəhmli sifətləri, iti gözləri bir-birinə çox bənzəyirdi. Sadəcə olaraq , Qayutun bütün bədəni, eləcə də başı, tükün içində itmişdi; dəniz canavarı isə başdan-ayağa tüksüz və sabun kimi sürüşkən idi.

Akula indiyəcən heç bir döyüşdə məğlub olmamışdı. O, həmişə öz rəqibini parçalayıb məhv eləmişdi. Düşmənlə sonacan vuruşmaq istəyi onun qanına, canına hopmuşdu.

Növbəti həmlə zamanı akulanın təpəsindən endirilən güclü zərbə nəticəsiz ötüşmədi: bu dəfə qartalın iti dimdiyi, onun vəhşi meşə ağaclarının qabığı kimi tarım-bərk, qaba dərisinin altına işləmişdi. Az sonra suların üstündə tutqun qan ləkələri göründü. Hansısa dəniz canlısının bu qədər qanı olduğuna Tuqay inanmaq istəmirdi. Amma nə edəsən ki, hər şey göz qabağında idi: dalğaların üstündə oynaşan qan izləri get-gedə çoxalmaqda idi.

Dəniz, vəhşinin başına hərləndi; üstünə qıpqırmızı ağır, qorxunc dalğalar yeridi. Su canavarı qəzəblə fınxırıb qartala sarı tullansa da heç bir şey hasil olmadı; çünki Ayqutun qanad çaldığı yüksəklik sadəcə olaraq fəthedilməz idi. Bax onda akula qanad açıb uça bilmədiyi üçün bəlkə də ömründə ilk və son dəfə peşmançılıq duydu. Amma özünə təskinlik verdi: eybi yoxdur, qartal uzağa çəkilsə də, onun tüklü dostu lap yaxınlıqdadır! Dəniz canavarı kəlbətin dişlərini şaqqıldadıb itin üstünə atıldı. Onun növbəti hücumu ilə eyni vaxta düşən həmlədən - qarnının altından vurulan və başına endirilən zərbələrdən, vəhşinin gözləri qaraldı; qayıqdakı adamla suyun altındakı balığın-Yaqutun qoşa zərbəsi onu geri təpdi. Amma məsələ bununla başa çatmadı; başını təzədən suyun üstünə çıxarıb özünə yeni hücum mövqeyi seçmək istəyən dəniz canavarı kürəyində dəhşətli ağrı duydu; bu dəfə vəhşini zahirən onun özünə bənzəyən tüklü rəqibi qapmışdı.

Dənizin suları üzərindəki qan ləkələri get-gedə artmaqda idi...

Ətrafda baş verənlər Tuqaya hələ də əcaib bir yuxu və ya möcüzə kimi görünürdü; ”dostlar”ının qəfildən dənizdə peyda olması- onların bir andaca akulanın başının üstünü qara bulud kimi alıb «müdafiə səddi» qurması, zahirən elə də ağlabatan məsələ deyildi. Amma kor-kor, gör-gör: hamının dilsiz-ağızsız, ağılsız-kamalsız hesab etdiyi balıq, qartal və alabaş dənizin qoynuna sanki Tuqayın yuxularından qaçıb gəlmişdilər və indi bu baş verən işlər də elə o qorxulu yuxuların davamı idi. Di gəl ki, bütün bunlar hec də yuxuda yox, həyatda, özü də qanlı suların qoynunda baş verirdi. Bəzən insan öz yuxularında belə, görə bilmədiyi dəhşət və fəlakətləri həyatda yaşamalı olur.

Artıq Tuqayın xilas olacağına olan inamı xeyli artmışdı. Vəfalı “ dostlar” - balıq, qartal və alabaş onun əhatəsində idilər. Onlar dişlərini qəzəblə şaqqıldadan canavara suyun altından, eləcə də öndən, arxadan və havadan ağır zərbələr endirirdilər.

Indi vəhşi ilə döyüşmək, onun aramsız və amansız hücumlarını dəf etmək Tuqayın özü üçün də xeyli asanlaşmışdı. Başı qayıqdakı adamın “dostları” ilə vuruşmağa qarışan akulanın iri kəlləsinə endirilən avar zərbələrinin sayı və sambalı da artmışdı. Dəniz canavarı kortəbii şəkildə hiss edirdi ki, onun əsas düşməni qayıqdakı adamdır; buna görə də o, hər vəchlə bu diribaş, cəld, qəzəblənmiş adamı vurub qayıqdan suya salmaq, didib-parçalamaq istəyirdi. Amma nə quyruğu ilə qayığa vurduğu zərbələrin bir nəticəsi hasil olurdu, nə də onu- ikiayaqlı düşməni şil-küt

etmək istəyinin.

Bu qanlı döyüşdə tərəflərdən heç biri digərinə zərrə qədər də güzəştə getmək, geri çəkilmək istəmirdi. Dəniz vəhşisinin qarşısında əyilmək, ona təslim olmaq Tuqay üçün ölümdən daha betər idi; nə qədər qəribə də olsa onun öz ağlına və gücünə olan inamı get-gedə daha da artmaqda idi; o, əmin idi ki, bu ağır sınaqdan yalnız soyuq ağılla çıxa bilər. Tuqay təbiətən dinc, həlim bir adam olsa da, indi içindən bir hiddət, kin alovlu vulkan kimi püskürüb çıxmaqdaydı. Hər necə olsa da o, əli-ayağı, ağlı-kamalı yerində olan bir insan idi və onun yaxasından əl çəkmək istəməyən bu vəhşinin dərsini əməlli-başlı verməli idi.

Tuqay əvvəlcə ürəyində, sonra isə ucadan öz düşmənini söyməyə başladı:

-Balıq libası geymiş şeytan! Sən məni parçalaya bilməyəcəksən! Lənətə gələsən səni... Şeytan! Iblis! Şeytan!..

Tuqay şeytanın özünü həyatda görməsə də, anasının nağıllarından onun barəsində çox eşitmişdi. Indi o, həmin qorxulu, məkrli, yırtıcı şeytanla təhlükəli bir yerdə - açıq dənizin qoynunda, üz-üzə gəlmişdi. Sanki elə nağıllardan gəlmiş bu balıq sifətli amansız şeytan onu məhv etmək istəyirdi. Amma o, məhv olmayacaqdı...

"Məni öldürə bilməyəcəksən! Mən səndən güclüyəm!" Yox... Bu cür özünəarxayınlıq onun həyatını güdaza verə bilərdi... O, hələ döyüşməli idi... Qarşıda onu ağır sınaq gözləyirdi...

Akula arabir geri çəkilib, qurğuşun kimi ağır suların girdabında görünməz olsa da, Tuqay özünün sayıqlığını bir an da olsun itirə bilməzdi. Oğlan, hətta, dincini azacıq almaq istəyəndə belə, avarı dizinin üstünə qoyub onun dəstəyindən bərk-bərk yapışırdı.

Tuqay hiss edirdi ki, yuxusuzluq və yorğunluq onu üzüb əldən salmaqdadır. O, dincəlmək istəyir, amma bunun necə təhlükəli olduğunu düşünəndə səksəkəyə düşüb diksinir, qayığın döşəməsində göllənən şor sudan üz-gözünə vuraraq yuxusunu qovmaq istəyirdi.

Tuqay başını qaldırıb bozaran üfüqlərə baxdı. Sonra ətrafına nəzər saldı. Qəribə idi: akula gözə dəymirdi;o,qəfildən yoxa cıxmışdı.Bəlkə dəniz canavarı döyüşdən bezərək geri çəkilmişdi? "Dostlar"sa yaxınlıqda idi. Deyəsən, onlar açıq dənizdə qanad çalmaqdan usanmış, vəhşi ilə döyüşdən yorulmuşdular; yəqin ki, dincəlmək istəyirdilər. "Doştlar"ın niyyətini hiss edən Tuqay onları haraylayıb yanına çağırmağa başladı:

-Ehey! Yaqut! Qayut! Ayqut!.. Qayığa doluşun! Gəlin bir az

dincəlin! Ehey-y-y...

" Dostlar" özlərini Tuqaya çatdırdılar. Az sonra onlar qayıqda - Tuqayın yanında idilər. Hamısının üz-gözü, bədəni suya və qana bələnmişdi. Tuqay kövrəldi. Onu qəhər boğdu. "Dostlar" ağır dəniz döyüşlərində, ilk dəfə idi ki, qısa fasilə əldə edib bir yerə toplaşa bilmişdilər. Oğlan əli ilə Yaqutun, Qayutun və Ayqutun başına sığal çəkdi, oxşadı; asta, həzin səslə danışmağa başladı:

- Heç gözlərimə inanmağım gəlmir. Doğrudanmı bu sizsiniz, mənim vəfalı dostlarım? Məni necə axtarıb tapmısız?.. Yaqut... Qayut... Ayqut... Əzizlərim. Bəs anamın xəbəri oldumu sizin gəlişinizdən?.. Bəs Şəhla necə, o da agah oldumu sizin bu qəfil səfərinizdən?.. Hə?.. Niyə susursunuz? Eşidirsiniz məni?.. Əlbəttə, eşidirsiniz! Mən sizinlə ömrümün sonunacan dost olacam! Biz bundan sonra da həmişə bir yerdə olacağıq... Elə deyilmi? Hə?.. Anlayırsınızmı məni? Əlbəttə, anlayırsınız! Mənim əziz dostlarım... Könül sirdaşlarım...

Tuqay elə söhbət edə-edə mürgüləməyə başladı. Ötəri çimir zamanı onun gözlərinin önündən ananın və Şəhlanın siluetləri ötüb keçdi. O, öz evlərini, hovuzu gördü bu ötəri yuxuda. Sonra gördü ki, dostları - alabaş, qartal və balıq evdən çıxıb dənizə sarı üz tutublar. Tuqay dostlarını səsləməyə başladı: "Ehey! Yaqut... Qayut... Ayqut..."

Bu əsnada zəlzələ qopdu. Tuqayın ayağının altından yer qaçdı.

Tuqay gözlərini açıb yerindən dik atıldı: sən demə, onun ayağının altında yer yox, dəniz yırğalanırmış.

Qayıq ləngər vurub titrədi. Akula təzədən hücuma keçmişdi. Tuqayın dostları yeni döyüşə atılmışdılar. Qanlı-köpüklü dalğalar qayığın yanlarına çırpılırdı.

Tuqay sinəsinə sıxdığı avarı yuxarı qaldırıb boynunu qayığın içinə doğru uzadan vəhşinin sürüşkən kürəyinə endirdi. Akula fısıldayıb geri çəkildi. Alabaş iti dişlərini bayaq Tuqayın zərbə endirdiyi yerə- dəniz canavarının kürəyinə sancdı. Akulanın belindən fışqıran qan ətrafa - dənizə, qayığa və alabaşın üzünə səpələndi. Vəhşi ağrının şiddətindən özünü itirsə də mövqeyini əldən verməк istəmirdi: o, quyruğu ilə Qayutun başına zərblə vurub təzədən qayığa sarı tullandı. Qayıq fırlanıb yerində qövs cızdı.

***

Şəhla, qadını evdən tək-tənha yola saldığına görə özü-özünü heç cür bağışlaya bilmirdi. Gərək o da dərd yükünü özüylə götürüb naməlum

ünvana üz tutan anaya qoşulub gedəydi. Düzdür, qadın ev-eşiyi onun ümidinə qoyub getmişdi və gedəndə də bərk-bərk tapşırmışdı ki, heç yana tərpənməsin. Amma indi kimsəsiz həyət-bacada qalmağın bir mənası vardımı?

Şəhla bir xeyli götür-qoydan sonra yola çıxmağı qərara aldı. Getməzdən əvvəl öz anasına baş çəkdi, həyət-bacanı süpürdü, ev-eşiyi səliqəyə saldı, yuyulmuş pal-paltarları ütülədi...

Hə, indi getmək olardı.

Başına örtdüyü qalın, qara şal onu cavan qızdan daha çox, yaşlı qadına bənzədirdi. Əlinə aldığı qabığı soyulmuş, səliqəli ağac parçası isə "qarı"nın əzəlki natamam əlamətlərinə indi nəsə bir tamlıq, bitkinlik verirdi.

Şəhla həyət-bacaya bir də göz gəzdirib qapını bağladı, xeyli götür-qoy etdi. O, dənizə sarı getməyi qərara aldı. Amma dəniz elə də yaxın deyildi. Qız isə öz istəyində qəti idi; ona görə də inamlı addımlarla yola çıxdı.

Şəhla Tuqayla qonşu həyətdə böyümüşdü. Uşaq vaxtlarında tez-tez savaşan, mübahisə edən oğlanla qız, zaman keçdikcə nədənsə bir-birləri ilə ehtiyatla, çəkinə-çəkinə davranmağa başlamışdılar. Onlardan heç biri bu utancaqlığın səbəbini heç cür aydınlaşdıra bilmirdi. Rastlaşanda hər ikisi pörtüb qızarır, başları ilə salamlaşıb tezcə aradan çıxmağa tələsirdilər. Sanki belə anlarda lal olurdular. Əslində isə oğlanla qız daxilən daim bir-birini görmək arzusu ilə alışıb-yanırdılar. Tuqay arabir evlərinin damına çıxıb oradan qonşu evin həyətinə baxardı. Axı, Şəhla orada - həyətdə ola bilərdi. Qızı hər görəndə onun içindən qəribə, izahı çətin olan xoş bir gizilti keçirdi.

Elə Şəhla da qonşu oğlanı görməyəndə darıxardı. O, bəzən öz evlərinin eyvanında dayanıb gizlicə qonşu həyətə tamaşa edərdi; həyətdə öz "dostlar"ı ilə oynayan Tuqayın hərəkətlərini izləmək qız üçün çox maraqlı idi. Hətta, Tuqay evdə olmayanda qız onlara gedib qadınla görüşər, sonra "dostlar"la oynamağa başlayardı. O da ana kimi Tuqayın ətrini-qoxusunu onun "dostlar"ından alardı. Elə "dostlar" da, yəni qartal, alabaş və balıq da öz mehrini qıza salmışdı.

Bu balaca obada elə bir yaxın qohumu və rəfiqəsi olmayan Şəhla, Tuqayın "dostlar"ını görməyəndə darıxırdı. Qızı bircə gün görməyən ana da elə "dostlar" kimi onun xiffətini çəkərdi. Arabir Şəhlaya altdan-altdan diqqətlə göz qoyan qadının ürəyindən nələr keçdiyini anlamaq çətin olsa da, qız sövq-təbii hiss edirdi ki, Tuqayın anası onu hər gün

görmək, onun səsini-gülüşünü hər gün eşitmək istəyir.

Indi yolu əlinə alıb öz qonşularının arxasınca yola düşən qızı nədənsə birdən-birə ağlamaq tutdu. Görəsən, bu qorxulu səfərdə onu nə gözləyir? Görəsən, o, Tuqayı, onun anasını, "dostlar"ını bir daha görə biləcəkdimi?

Qız əllərini eyzən ana kimi buludlu-tutqun göyə açıb pıçıltı ilə dua etməyə başladı: "Tanrım, mənə yar ol..."

Sanki Tanrı onun səsini eşitdi. Şəhla öz duasını deyib başa çatdıranacan göyün üzündəki qara-boz buludlar dəvə karvanı kimi çəkilib sonsuzluqda gözdən itdilər. Və bu anlarda göyün üzü birdən-birə acıldı, işıga qərq oldu. Bu gur işıq seli, yeri də nura boyadı. Qıza elə gəldi ki, göyün üzündən yerə süzülən o işıqdan onun ürəyinə də şəffaf zərrələr axmağa başlayır.

Şəhla addımlarının sürətini artırıb həniri uzaqdan duyulan, xışıltısı uzaqdan eşidilən dənizə sarı üz tutdu. Bu anlarda qız, yenə də Tuqayın anası kimi cani-dildən dənizə dualar etməyə başladı: "Ay anam dəniz, qəlbim dəniz, ruhum dəniz. Dalğalarına de ki, qəzəblənməsinlər. Vəhşi balıqlarına de ki, Tuqaya toxunmasınlar. Gəmilərinə de ki, Tuqayı xilas etsinlər. Rəhmini bizdən əsirgəmə, anam dəniz... Aman dəniz. Məni eşidirsənmi, dəniz?"

Görəsən, dəniz qızın duasını eşidirdimi?

***

Tuqay şilimlənmiş köynəyini əynindən çıxarıb qayığın bir küncünə atdı. Oğlanın solğun Günəş şüaları altında mis kimi parlıdayan bədənindən axan tər damcıları qıpqırmızı qana qarışmışdı; bu, yəqin ki, akulanın qanı idi.

Tuqay sövq-təbii hiss edirdi ki, aldığı yaralardan daha da qəzəblənmiş dəniz yırtıcısı yenə hücuma hazırlaşır. Düzdür, hələ akulanın özü görünmürdü; o, aldığı növbəti zərbədən sonra dənizin dərinliyinə çəkilmişdi. Amma çox güman ki, bu müvəqqəti hal idi. Yəqin ki, bir azdan hər şey- qanlı savaş, ölüm-dirim mübarizəsi yenə təkrar olunacaqdı.

Oğlan, tək avarı nə qədər fırlatsa da bir nəticə hasil olmurdu: qayıq sanki qıra-saqqıza yapışmışdı, onu yerindən tərpətmək get-gedə daha da çətinləşirdi. "Dostlar" yorulub qayığın içinə yığışmışdılar. Onlar məlul-məlul Tuqaya baxır, sanki ondan nəsə yeni bir məsləhət umurdular. Oğlan qərar çıxarmağa çətinlik çəkirdi. Axı, o, neyləyə bilərdi? Buradan

sahil görünsə də, onun üzüb getməsi mümkünsüzdü. Yox, məsələ təkcə belə uzun məsafəni qət etməkdə deyildi; əsas məsələ yırtıcının hər an gözlənilən qəfil hücumu ilə bağlı idi. Akulanın "dostluğu"na etibar etmək olmazdı!

Düzdür, "dostlar" qayıqdan enib lap elə bu an rahatca sahilə doğru gedə bilərdilər. Amma qırımlarından hiss olunurdu ki, onlardan heç biri Tuqayı tək qoyub qayığı tərk etmək istəmir.

Bu lənətə gəlmiş qayığı isə yerindən tərpətmək olmurdu!

Bir yandan da susuzluq... Tuqayın özü ilə götürdüyü ehtiyat su artıq tükənmişdi. O, son qətrələrini başına çəkdiyi dəmir qabı qayığın küncünə atmışdı. Bu qədər suyun əhatəsində bir içim suya həsrət qalmaq həm ağlamalı, həm də gülməli idi.

O, arabir çatlamış dil-dodağını qayığın içinə dolmuş duzlu-şor su ilə isladır, di gəl ki, bunun hec bir xeyri olmur, ciyəri susuzluqdan od tutub yanırdı.

Tuqayın gözü dostlarının üzündə olsa da, xəyalı tez-tez qanad açıb uzaqlara uçurdu. Ana ilə Şəhla onun yadından bir an da çıxmırdı. O, öz doğmalarının indi necə böyük ağrı və kədər içində vurnuxduqlarını bütün aydınlığı ilə təsəvvür edirdi. O, tezliklə evə dönmək - gözü yollarda qalan ana və Şəhlanı sevindirmək istəyirdi! O, evə döndükdən sonra indi qayıqda cəmləşmiş dostlarının hər birini öz "vətəninə" yola salmaq istəyirdi. Qoy balıq dənizə, qartal səmaya, alabaş isə meşəyə üz tutsun! Axı, hər kəsə öz vətəni əzizdir! Hər kəs özünə doğma olan yerdə yaşamalıdır. Bəs görəsən "dostlar"ı onu tərk etməyə, ondan ayrılmağa razı olacaqdılarmı? Çətin... Eh, bir də ki, hələ onun özü - Tuqay, doğma ocağa sağ-salamat qayıda biləcəkdimi? Bir Allah bilirdi ki, onu və onun dostlarını qarşıda hansı sınaqlar gözləyir.

Qəzəbli ilan fışıltısına bənzəyən səs onu xəyallardan ayırdı. Yırtıcının parçalanmış kəlləsi təzədən suyun üstündə zühur edəndə, qayıqdakıların hamısı bir anda hərəkətə gəldi: qartal qıy vurub havaya qalxdı, alabaşla balıq isə suya atıldı. Dəniz vəhşisi quş kimi yuxarı atlanıb qayığın içinə doğru istiqamət götürdü. Tuqay düşməni ilk dəfə idi ki, belə yaxın məsafədən görürdü; onlar az qala burun-buruna, kəllə-kəlləyə gəldilər. Oğlan cəld geri çəkilib əlindəki avarı havada fırladaraq vəhşinin başına endirmək istədi. Dəniz canavarı bir göz qırpımında avarın enli kürəyini dişləri arasına alıb geri sıçradı. Tuqay onun ağ, iri, iti dişlərini görüb qeyri-ixtiyari qışqırdı:

- Yaqut! Qayut! Ayqut!..

Dəniz canavarı avarı qapıb təzədən dənizə baş vurdu: elə bil ki, avarı - bu qorxulu silahı, dənizdə - dalğaların altında gizlətmək istəyirdi. Həqiqətən, ”qorxulu silahı”-avarı suda “basdırıb gizlədəndən” az sonra akula yenidən üzə çıxıb havaya tullandı; deyəsən, silahsız düşmənlə döyüşməyin daha asan olduğunu dəniz yırtıcısı yaxşı anlayırdı. Amma akula suyun üstündə görünən kimi, qartalın iti dimdiyi təzədən onun təpəsinə sancıldı. Elə bu vaxt dalğaların altında - dənizin dibində “gizlədilmiş” avar suyun üstünə çıxdı. Alabaş irəli şığıyıb avarı qapdı və qayığa doğru üzməyə başladı.

Balıq cəld suyun altına baş vurub iti qanadları ilə yırtıcının körük kimi enib-qalxan sinəsinə çəpəki zərbə vurdu.

Alabaş başını bir neçə dəfə hərləyib dişləri ilə sıxdığı avarı qayığa sarı atdı. Tuqay “sılahı” göydə qapdı.

Akula özünü itirmişdi. Lakin onun iradəsini belə tezliklə sındırmaq olmazdı: o, yenə vuruşacaq, öz düşmənlərindən qisas alacaq, onları iti dişləri ilə parçalayıb tikə-tikə edəcəkdi. Bu böyük suyun böyük sahibini məğlub etmək, əzmək, öldürmək məgər belə asan işdir?.. Yox, o, öz məğlubiyyəti ilə belə asanlıqla barışa bilməzdi!

Akula var gücünü toplayıb yenə qayığa sarı atıldı. O, artıq öz əsas düşməninin məhz qayıqdakı əliavarlının olduğunu dəqiqləşdirmişdi! Dəniz canavarı özlüyündə əmin idi ki, o, “silahlı” adamın işini bitirsə yerdə qalanlar- onun “dostları” asanlıqla təslim olacaqlar. Qartal qanadlarını açıb təzədən irəli şığıdı, dimdiyini vəhşi dəniz heyvanının kürəyinə sancdı. Alabaşın iti dişləri akulanın quyruğunu sıyırdı. Balıq yuxarı atılıb başı ilə yırtıcının sinəsinə iti, ağır zərbələr vurdu. Tuqay geri çəkilərək əlindəki avarı havada fırlayıb amansız düşmənin başına endirdi. Amma... Amma gec idi. Yırtıcı artıq qayığın içinə düşmüşdü; o, iti dişlərini şaqqıldadıb hiddətlə irəli soxuldu. Tuqay qeyri-ixtiyari geri sıçradı, kəlləmayallaq aşıb dənizə - soyuq, ağır, duzlu dalğaların qoynuna düşdü; axı, qəzəblənmiş vəhşi su heyvanı ilə əlbəyaxa vuruşmağın mənası yox idi. Bu cür döyüş, həyatını risqə atmaq demək idi.

Akula “zirehli” qanadlarını qayığın taxta döşməsinə söykəyərək suyun içində çabalayan düşmənlərinə baxırdı. Sanki o, daxilən gülüb onlara rişxənd edir, artıq hər şeyin sona çatdığını bildirmək istəyirdi. Onun dişlərinin şaqqıltısı da aydınca eşidilirdi. Deyəsən, yırtıcı qət etmişdi ki, onun əsas düşməni - qayıqdakı əliavarlı kəs, bu soyuq suların qoynunda uzun müddət qala bilməyəcək, bir az çabalayandan sonra

dənizin dibinə qərq olub boğulacaq, nəhayət, onun üçün ləzzətli yemə çevriləcəkdi! Əsas düşmən öləndən sonra yerdə qalanlarla haqq-hesabı üzmək asandır!

Tuqay dalğaların qoynunda çabalayırdı. Bu anlarda qayığa əl uzatmaq, onun hansısa bir hissəsindən yapışmaq da qorxulu idi: akula iti dişlərini onun bədəninə batırmağa fürsət gəzirdi.

Indi dostların hamısı dənizdə idi. Soyuq dalğalar onları yarpaq kimi atıb-tuturdu.

Dəniz canavarı, deyəsən, qazandığı qələbənin ləzzətini yaşayırdı: o, quyruğu üstə qalxıb qəzəb dolu gizli bir məmnunluqla öz düşmənlərini süzməyə başladı; onun qapqara, qəzəbli gözələrinə sanki sonsuz bir zülmət çökmüşdü. Tuqaya elə gəldi ki, akulanın gözlərindən püskürən zülmət vəhşinin daxilindən-içinin dərinliyindən axıb gəlir. Deyəsən, balıqlarla adamlar arasında düşmənçilikdən savayı, qəribə bir oxşarlıq da vardı: onların bəzilərinin içi zulmətlə, bəzilərininki isə işıqla dolu olurmuş. Və çox güman ki, balıqlar və adamlar deyil, lap elə bu dünyanın özü də zülmət və işıqdan yoğrulmuşdu. Çünki dünyanın da bir tərəfində zülmət, digər tərəfində isə işıq hakim idi. Işıqla zülmət heç vaxt bir yerdə ola bilmirdi və yəqin ki, heç bir zaman ola bilməyəcəkdi də.

Indi zülmətlə işıq üz-üzə gəlmişdi.

Deyəsən, dənizdə əl-qol atıb çabalayan, üzləşdikləri qəfil təhlükədən çaşıb qalan "dostlar"dan fərqli olaraq, qartal ilk qəti qərarı qəbul etdi. Gözlərindən qəzəb və hiddət yağan səma pələngi – Ayqut, qanad çalıb bir qədər yüksəkliyə qalxandan sonra, sürətlə üzüaşağı şığıyaraq qayığa - dəniz canavarının üstünə hücum çəkdi. Sanki dənizdə şimşək çaxdı, ildırım şaqqıldadı.

***

Sahil boyu uzanan yol, qadını sərt qayalıqların, tikanlı kolların arasından keçirib narın qum təpəciklərinin yan-yana düzüldüyü bomboz bir yerə çıxartdı. Bu yerlərdə nə bir iz vardı, nə də bir ləpir. Alabaşın ayaq izləri isə artıq çoxdan gözə çarpmırdı. Ana, avarın kürəyini qum təpəciklərinə söykəyib ətrafa göz gəzdirirdi. Hər tərəf - dəniz də, sahil də, səma da bomboz idi.

Yaxşı ki, ətrafa sükut çökmüşdü. Əgər külək əsməyə başlasaydı dəniz çalxalanacaq, ağır dalğalar bir-birinin belinə qalxıb dünyaya

meydan oxuyacaqdı. Ana üzünü dənizlə üfüqün kəsişdiyi səmtə tutub pıçıltıyla küləyə yalvarmağa başladı:

-Ay külək, qurban olum mən sənə,
Hələ bir dayan, əsmə.
Qanadlarını gərməyə tələsmə...
Axı, mənim əziz balam
sənin qəzəbinə tuş gələ bilər,
qayığı dənizdə qərq ola bilər. .
O, dənizə gedib, evə dönməyib.
Bax, ana ürəyim mənə deyir ki,
o, mavi suların qoynundadır,
özü də sağ-salamatdır...
Mənim Tuqayım əzablara, ağrılara
sinə gərən bir övladdır.
Onun qoca balıqçı yoldaşı
tufana- qasırğaya düşüb həlak olub.
Mənim balam dənizdə tənha qalıb.
Mənə, mənim Tuqayıma rəhmin gəlsin, külək...

Bundan sonra ana eyni qayda ilə üzünü Günəşə, dənizə, göyə tutub dua etməyə başladı. Ana, dənizin qoynunda halay vuran qağayıları da unutmadı: bu azad, xoşbəxt səma quşlarından iltimas etdi ki, əgər xəbərdardırlarsa ona, yəni anaya, öz övladının yerini bildirsinlər.

Ana öz duasını oxuyub avarı çiyninə götürdü. Elə bu dəm sanki kimsə ona, dönüb arxaya baxmağı işarə etdi. Və ana səksəkə içində qanrılıb geri baxdı. Bir qaraltı uzaqdan sürətlə ona sarı gəlirdi. Elə bil ananın ayaqları qumsallığın dərinliyinə işlədi. Yerindəcə quruyub qaldı. Qaraltı düz onun üstünə gəlirdi. Ana xoflandı. Görəsən, bu, kim ola bilərdi? Qaraltı ona əl etdi. Ananın dizləri əsməyə başladı. Onu həyəcan hissi sardı. Bəlkə bu gələn adam anaya nəsə müdhiş bir xəbər gətirirdi?

Üz-gözünü qara şalla bərk-bərk bürümüş qaraltı gəlib yetişəndə ana onu gözlərindən tanıdı: bu, Şəhla idi!..

Ana qeyri-ixtiyari qışqırdı:

- Şəhla...

-Ana!..

Qız həmişə "xala" deyə, müraciət etdiyi qadını, ilk dəfə idi ki, "ana" deyə çağırırdı.

Onlar bir-birinin üstünə atılıb qucaqlaşdılar. Sonra hər ikisi əl-ələ tutub hönkürdü: sanki qoşa simdə həzin-kövrək bir musiqi səslənirdi; bu,

gözlənilməz sevinc və kədərin yaratdığı sirli bir ovqat idi.

Ana qızı çox da sorğu-suala tutmadı. Şəhlanın onun arxasınca gəlməsinə bir yandan əsəbiləşsə də, o biri yandan fərəhlənmişdi. Deməli, qız ananı sevirdi! Deməli, Şəhla Tuqayın yolunda hər bir çətinliyə sinə gərməyə hazır idi! Deməli, Şəhla, anaya və Tuqaya layiq bir qız idi...

Onlar əl-ələ tutub təzədən yola düzəldilər...

Uzaqda, üfüqlə suların bir-birinə qovuşduğu yerdə qaraltılar görünəndə qızla ana ayaq saxlayıb maraqla dənizə tamaşa etməyə başladılar.

Ana həyəcanla dilləndi:

- Qızım, dənizin qoynundakı o qaraltıları görürsən?..
- Bəli, ana...
- Deyəsən, oradakı qayıqdır hə?..
- Bəli, elədir, ana...

-Bəs o qayıq niyə suyun ortasında sakitcə dayanıb?.. Bəlkə... Bəlkə mənim balam...

Ananı hıçqırıq boğdu. Şəhla başını ananın köksünə sıxdı. Indi onların hər ikisinin ürəyi tora düşmüş balıq kimi çırpınırdı.

Dənizdən sahilə doğru sərin meh əsirdi.

***

Qartalın hücumundan sövq-təbii qorxuya düşüb cavab zərbəsi endirmək istəyən qəzəbli dəniz canavarı quyruğunu qayığın döşəməsinə söykəyib başını irəliyə doğru əydi; o, öz iti dişlərini rəqibinin qanadına sancıb onu aşağı endirmək, sonra isə didib-parçalamaq niyyətində idi. Qartal düşmənin məkrli niyyətini duyubmuş kimi, hücum istiqamətini bir andaca dəyişdi; Ayqut bu dəfə dimdiyini vəhşinin başına yox, gözlərinə, düz bəbəyinin içinə sancdı. Dəniz canavarı səntirləyib yana əyildi. Amma Tuqay hişş etdi ki, "dostlar" əməliyyatı bununla başa vurmaq, bitirmək istəmirlər. Çünki akula qayığın yan tərəfinə əyilərkən, bayaqdan hücum üçün əlverişli fürsət axtaran Yaqut suyun içindən yuxarı atılıb vəhşinin o birisi gözünə quyruğu ilə çəpəki zərbə vurdu.

Sanki Tuqayın özü kimi , "dostları" da bu döyüşün həlledici anının yetişdiyini hiss etməkdə idilər; indi həmlələrin sayı və kəsəri artmışdı.Bəlkə də zərbələr səngisəydi hər şey onların istək və iradəsinin əksinə nəticələnə bilərdi. Elə buna görə də amansız və güclü düşmənə yeni məkrli tədbirlər tökməyə imkan və vaxt vermək olmazdı; elə buna

görə də zərbə dalınca yeni zərbələr gəlirdi.

Çox güman ki, artıq gözləri heç bir şey seçməyən yırtıcı, hiddətlə çırpınıb suya – öz etibarlı "səngərinə" atılmaq istəyirdi. Ona bu işdə Tuqay özü kömək etdi: oğlan qayığın yan taxtasından ikiəlli yapışıb onu özünə sarı dartdı. Qayıq ləngərlənib yana əyildi. Akula şappıltı ilə suya düşüb çırpınmağa başladı. O, hələ də təslim olmaq niyyətində deyildi.

Artıq özünü qayığın içində rahatlamış Tuqay avarı qaldıraraq, son nəfəsinəcən vuruşmaq niyyətindən əl çəkməyən dəniz canavarının zəifləməkdə olan bədəninə çırpmağa başladı.

Hər iki gözünü itirmiş vəhşi sanki daha da quduzlaşmışdı. Indi bütün dünya ona zülmət kimi görünürdü. Bu zülmətin içində, o, hələ qismən eşitməkdə oldugu - qulağında əks-səda verən qarışıq səslərə sarı hərəkət edir, özünün növbəti hücum istiqamətini dəqiq müəyyənləşdirməyə çalışırdı.

Dəniz canavarı yenə də mübarizə aparmaq, vuruşmaq niyyətində idi. Onun xislətində geri çəkilmək, qismətinə çıxan ovdan imtina etmək duyğusu yoxdu. O, həmişə hücumda olmuşdu. O, həmişə didib-parçalamışdı. Ömrü boyu özündən zəiflərlə döyüşmək, onları məhv etmək, onu - dəniz canavarını lap bezdirmişdi. O, nə vaxtdan bəri güclülərlə üz-üzə gəlmək, onlarla çarpışmaq istəyirdi. Hə, bax bu da onun haçandan axtardığı güclü rəqib! Özü də bütöv bir dəstə ilə... Akula bütün gücünü toplayıb indi yalniz qaraltısını zorla secdiyi qayıga dogru şığıdı; kəlləsi ilə qayıgın yan divarlarına güclü zərbələr endirdi. Onun qəfil hücumu əks-hücumla qarşılandı: "dostlar"ın zərbəsi dolu kimi dəniz canavarının başına yağmağa başladı.

... Zərbələrin sayı və gücü artdıqca dəniz canavarının bədəni kütləşir, heyi azalırdı. Get-gedə, elə bil ki, o, öz bədənindən uzaqlaşır, harayasa- dibi görünməyən qorxunc dərinliklərə çəkilib gedirdi. Indi onun yırtıb dağıtmaq, əzib parçalamaq ehtirası da tədricən öləziyir, sulara qarışıb əriyirdi.

Axır ki, alabaşın qəti hücumu hər şeyə son qoydu. Qayut iti dişlərini akulanın boğazına sancıb geri dartındı. Bayaqdan hiddəti yerə-göyə sığmayan, qəzəblə fınxıran dəniz canavarı kəsik-kəsik xırıldayıb kürəyi üstə çevrildi. Dalğaların atıb-tutduğu vəhşinin bayaqkı aşıb-daşan hikkəsindən əsər-əlamət qalmamışdı: o, sanki dərin yuxuya getmişdi. Arabir vəhşinin quyruğu titrəyirdi.

Bir qədər sonra isə yırtıcı tamamilə sakitləşdi. Dalğalar vəhşini təzədən ağzıüstə çevirdi. Qartal qanadlarını gərib dəniz

canavarının belinin ortasına - iti qılıncı xatırladan qanadın üstünə qondu. Amma indi bu "qılınc" kəsərdən düşmüşdü.

Alabaşla balıq sevincdən atılıb-düşürdülər. Amma bu sevincin ömrü çox çəkmədi. Çünki qayıq hələ açıq dənizdə idi və tək avarla onu çəkib sahilə aparmaq mümkün deyildi. İndiki halda təkavarlı qayıq təkqanadlı quşa bənzəyirdi. Tək qanadla nə qədər ucmaq olardı?

Qəfildən elə bil möcüzə baş verdi: qartal qıy vurub səmaya qalxdı. Alabaş ulayıb sahilə doğru üz qoydu. Balıq da suda atıla-atıla cəld, alabaşın arxasınca üzməyə başladı.

Tuqayı təəccüb və həyəcan hissi bürüdü. O, qışqırmağa başladı:

- Ehey! Yaqut! Ayqut! Qayut!.. Dayanın, haraya gedirsiniz?..

"Dostlar" onu ya eşitmir, ya da eşitmək istəmirdilər. Oğlanın diqqətli baxışları onlar gedən səmtə, oradan da sahilə yönəldi: sahildə bir cüt qaraltı vardı; geyimlərindən onların hər ikisinin qadın olduğu hiss olunurdu. Qadınlardan biri yaylıq yellədirdi. O biri qadının əlində nəsə əcaib bir alət vardı, deyəsən, bu, avar idi - qayıq avarı.

Tuqayın ürəyi həyəcanla vurmağa başladı.

Dəniz canavarı titrək dalğaların üstündə uzanılı vəziyyətdə qalmışdı. Dəniz öz vəhşi balasını astaca yırğalayır, sanki öz dilində ona ağı deyirdi. Bu anlarda Tuqayın nədənsə akulaya yazığı gəldi, ürəyi ağrıdı. Hətta, kövrəldi də…

Allah özü şahiddir ki, Tuqayın bu hikkəli, qəzibli dəniz cəngavəri ilə heç bir ədavəti olmamışdı. Akula onu və onun köməyinə gələn dostları parçalamaq niyyətinə düşmüşdü. Suların qoynunda gedən bu qanlı döyüşdə tərəflərdən biri qalıb kimi çıxmışdı.

Dəniz canavarı öz tükənməz hikkəsinin qurbanına çevrilmişdi.

«Əgər günahım varsa bağışla məni, Tanrım…»- deyə, Tuqay pıçıldadı.

«Dostlar"ın qayıtmağı çox da uzun çəkmədi. Gedənlərin hamısından tez balıq gəldi; o, öz "nənni"sində - doğma suların qoynunda, dəcəl uşaq kimi atılıb-düşürdü. Sonra qartal da göründü. O, qanadlarını çətir kimi acıb səmada geniş bir dövrə vuraraq caynağında tutduğu iri şalı, dəqiq nişançı kimi yuxarıdan düz qayığın içinə atdı. Tuqay şalı tanıdı: bu, Şəhlanın şalı idi. Az sonra alabaş gəlib çıxdı. O, dişləri ilə dəstəyindən yapışdığı avarı bir neçə dəfə fırladıb qayığa sarı atdı.. Tuqay avarı göydə qapdı. Diqqətlə baxdı: bu, onun öz avarı idi...

Dostlar bir göz qırpımında qayığa doluşdular.

Artıq hava qaralmışdı.

Tuqay avarları çəkib qayığın istiqamətini müəyyənləşdirdi.

Sahildəki qadınlar səs-səsə verib onları haraylayırdılar:

-Ehey... Tuqay! Oğlum! Məni eşidirsənmi?

-Tuqay! Mənəm, Şəhlayam… Qayığı sahilə döndər!

-Yaqut!

-Ayqut!

-Qayut!

-Ehey! Qorxmayın! Biz buradayır! Biz sizinləyik!..

***

Sahilə yan alan qayığın burnu qumsallığa ilişib xırçıldadı.

Tuqay cəld yerə atılıb heykəl kimi yerində donub qalmış qadına sarı qaçdı.

Ana sevincından hönkürüb ağlayirdı.

Şəhlanın baxışları yerə dikilmişdi.

Az sonra qadın Tuqaydan aralanıb sahil sularının yellədiyi qayığa doğru addımladı.

Oğlanla qız gözaltı bir-birini süzdü. Şəhlanın zülmət gecə kimi qapqara saçları gündüz kimi ağ sifətinə tökülmüşdü. Qızın al-zərif dodaqlrı xəfifcə titrəyirdi.

Tuqay bu anlarda suların qoynundan siyrilib çıxan, dalğaların illər uzunu yonub yapdığı qranit heykələ bənzəyirdi; onun cod-dalğalı saçları kürəyinə tökülmüşdü; gərilmiş qaşlarının altından maraqla qızı süzən gözlərinin dərinliyində bir uşaq məsumluğu sezilirdi. Oğlanın enli alnında, əzələli qollarında və həyəcanla enib-qalxan geniş köksündə puçurlanan damcılar qızın boynundaki boyunbağının inci dənələri kimi bərq vururdu.

Onların hər ikisi qamətli, boy-buxunlu, yaraşıqlı idi. Onlar bu anlarda dünyanın ən xoşbəxt insanları idi.

Bayaqdan bəri qayığın ətrafında vurnuxan “dostlar” az sonra qadını dövrəyə aldılar.

Şəhla ilə Tuqay da anaya yaxınlaşdı.

Dalğalar sahili yalayırdı.

Qayıq nənni kimi yırğalanırdı.

Onların hamısı baş-başa verıb bir müddət səssiz-səmirsiz, dənizə tamaşa elədilər. Sonda ananın pıçıltısı eşidildi. Qadın dənizə alxış

eləyirdi. Bir azdan xəfif külək qalxdı. Ana səsini bir qədər qaldırıb küləyə xitabən dedi:

Balamı mənə qaytardın, külək…
Sənə minnətdaram,
Sənə borcluyam, külək…

Ananın zümzüməsi get-gedə şirin bir nəğməyə çevrilirdi. Şəhla ilə Tuqay da ana ilə birlikdə oxumağa başladılar. Sonra sanki möcüzə baş verdi; onların səsinə yeni səslər qoşulmağa başladı: Yaqut, Ayqut və Qayut onlarla birgə səs-səsə vermişdi. Bir qədər sonra dənizlə külək də onlara qoşuldu. Hərə öz dilində oxuyurdu bu mahnını; amma bu çoxsəsli "xor"da hamı bir-birini yaxşı başa düşürdü…

Bu kainatda hər canlının və hər ovqatın öz səsi var. Bədbəxtliyin öz səsi olduğu kimi, xoşbəxtliyin də öz səsi olur…

İndı xoşbəxtlik öz nəğməsini oxuyurdu…

***

Ay doğmuşdu. Dənizin qoynu ilə bir qayıq şütüyürdü. Əvvəlcə o qayığın içində üç adam vardı: qadın, qız və oğlan. O qayıqdan bir az aralıda - böyük torpaqda, sahil boyu bir it qaçırdı.

O qayığın üstü ilə bir qartal qanad açıb irəliyə doğru uçurdu.

Həmin qayığın düz burunun ucu ilə gümüşü bir balıq üzürdü və sanki həmin balıq o qayığa yol göstərirdi.

Etibarlı və sədaqətli "dostlar" qayığı və qayığın içindəkiləri qurudan, havadan və sudan müşahidə və müşayiət edirdilər.

Parlaq Ay dalğaların qoynunda çimirdi.

Bir müddət sonra "dostlar" - qartal, balıq və it, yaydan atılan ox kimi şığıyıb qayığın içinə doluşdular. Indi qayığın içində altı canlı vardı: Tuqay, ana, Şəhla, Yaqut, Ayqut, Qayut. Onların hamısı bir ailənin, bir ocağın üzvü idilər. Hər biri yorulub əldən düşmüş, süstləşmisdı. Amma yorulan təkcə bədənləri idi; əslində onlar, həmin anlarda, bayram edirdilər. Bu bayram onların içində- qəlbində idi...

Avar tərpəndikcə suların asta, sehrli pıçıltıları eşıdılirdi. Kiçik dalğalarin üstündəki parlaq ulduzlar sanki sevincdən atılıb-düşürdü...

Qayıqda sakitlik idi. Nədənsə hamı susurdu. Kənardan baxan olsaydı, düşünərdi ki, yəqin "dostlar" da öz sirli dünyasına qapılıb. Tuqay artıq nə vaxtdan bəri beynini məşğul (bəlkə də işğal) edən

suallara yenə də cavab axtarmaqda idi: görəsən, günlərin bir günü onlar öz vətənlərinə, yəni qartal səmaya, balıq dəryaya, alabaş isə meşəyə üz tutub gedəcəkdimi? Görəsən bu sədaqətli "dostlar"ı qarşıda nə gözləyirdi: ayrılıq, yoxsa?..

Tuqay əyilib "dostlar"ının üzünə baxdı; Ay işığında onların hamısının gözləri par-par yanırdı. Oğlan heyrətə gəldi: təbiətin bu qorxmaz övladlarının gözləri qayğılı, qüssəli insan gözlərinə necə də bənzəyirmiş!

Tuqay düşüncələr dənizində üzürdü. O, özünün bu qısa həyatında insanlardan çoxlu zərbələr almışdı. Sonuncu zərbəni isə ona dəniz canavarı endirmək istəmişdi. Amma "dostlar" vaxtında köməyə çatmışdılar. O, öz "dostlar"ından hədsiz dərəcədə razı idi. Bunlar, hətta, onun - Tuqayın balıqçı dostlarının bir çoxundan sədaqətli çıxmışdı. O, adi, mənasız şeylər üstündə mübahisə edən, küsüşən, vuruşan insanları az görməmişdi. Balıqçı dostları arasında da belələri vardı. Amma bunlar... Tuqay öz "dostlar"ını ömrü boyu sevəcəkdi. "Dostlar"ı ona ana qədər, Şəhla qədər əziz və doğma idi.

Tuqay dənizdə ölümlə həyatın çarpışmasının şahidi olmuşdu. Və özü üçün qəti bir qənaətə gəlmişdi: sən demə, insanlarla digər canlıların arasında elə də böyük bir fərq yoxmuş; hətta, ilk baxışda «dil anlamayan» kimi təsir bağışlayan heyvanlar belə, əsl həqiqətdə ədalət və rəhm hissinə malik olurmuşlar. Sən demə, həqiqətin mövcudluğunu və onun hər kəs üçün məhz həqiqət olduğunu anlamaq üçün kim və ya nəçi olmağın elə bir mühüm fərqi yoxmuş. Həqiqəti təkcə insan dərk etmir ki! Tuqay indi tamamilə əmin idi ki, kainatda baş verən bütün hadisələr bir-biri ilə görünən və görünməz tellərlə bağlıdır və kainatın özü belə, haradansa idarə olunur; o idarəedən varlığın mövcudluğunu dərk etmək üçünsə, heç də uzun bir ömür yaşamağa ehtiyac yoxdur; bəzən həqiqət bircə anda üzə çıxır. Dünyada heç nə izsiz-soraqsız ötüb-keçmir; hər kəs keçmişdə etdiyinin, indi elədiyinin və gələcəkdə edəcəklərinin haqqını alır. Pislik pislikdən, yaxşılıqsa yaxşılıqdan doğur. Deyirlər ki, balığı at dəryaya, balıq bilməsə də xaliq bilər. Amma, sən demə, hərdən, hər şey tamamilə ayrı cür də olurmuş: bəzən balığın dəryaya atılmasını xaliq yox, təkcə balıq özü bilirmiş. Belə çıxırdı ki, yalnız sənin haçansa xilas etdiklərin bir vaxt sənin xilaskarın ola bilər. Sənin məhv etdiklərin isə, günlərin bir günü təzədən zühur edib səni o dünyaya- gedərgəlməzə göndərə bilər. Bütün canlıların həyatı bir-birinə bənzəyir. Yəqin ki, bu sonsuz aləmdə

külldən zərrəyə, zərrədən külləcən hamı, hər kəs, lap elə hər şey, eyni qanunlarla yaşayır. Lakin insan nə qədər güclü olursa-olsun, o, heç də hər şeyə qadir deyildir. Tuqay özlüyündə əmin oldu ki, dünyanı düçar olduğu bünün bəlalardan xilas etmək üçün təkcə insanların bir-birilə dostluğu və əlaqəsi bəs edə bilməz; kainatı hər cür fəlakət və müsibətdən yalnız bir yolla- cansızlarla canlıların həmrəyliyi, bir sözlə, külldən zərrəyəcən mövcud olan hər nə varsa, məhz onların, bəli, yalnız onların hamısının birliyi vasitəsi ilə xilas etmək mümkündür. Bəs əzəldən var olan, ömrü bu dünyanin ömrünə bərabər olan bu birliyi görənlərin, hiss edənlərin, qavrayanların sayı çox idimi? Və bu anlarda, Tuqaya sanki birdən-birə o da əyan oldu ki, əslində, bu dünyada "cansiz", "dilsiz-ağızsız" heç nə yoxdur; insanlar kimi lap elə daşın, ağacın, otun, küləyin, suyun da təkcə onların özlərinə bəlli olan sirli bir aləmi var. İnsan bu aləmə hələ yetərincə bələd deyil. Yerdə çiçəklər, göydə isə ulduzlar bir-birilə söhbətləşir. Lap insanlar kimi... Heç şübhəsiz ki, zaman gələcək "canlılar" və "cansızlar" bir-birilə dil tapıb danışacaq, bir-birlərinin halından xəbərdar olacaq... Tuqayla "dostlar"ı kimi...

«Şükür olsun sənə, Tanrım!»

Avarları asta-asta çəkib şirin xəyallar dənizində üzən Tuqayın özü kimi yorğun qayığı nəhəng dənizin ağır sularını yararaq irəliyə doğru üzürdü.

Qayığın içindəkilər isə, deyəsən, yuxuya getmişdilər.

Tuqay mürgü dənizində uyuyan anasına gözucu nəzər saldı: qadının ürəyində çağlayan sonsuz xoşbəxtliyin, yalnız ürəklə duyula biləcək, xəfif izləri bu parlaq Ay işığında onun gün kimi aydın sifətinə yayılmışdı.

Sonra oğlanın baxışları qeyri-ixtiyari boynu zərif qərənfil kimi yana əyilmiş Şəhlanın üzünə sancıldı. Qızın tutqun saçları zərif sifətinə dağılmışdı; elə bil ki, Ayın qabağını buludlar ötrmüşdü. Tuqay ürəyi üçüna-uçuna əlini irəli uzadıb qızın sifətinə kölgə salmış pilə kimi yumşaq, bənövşə kimi ətirli telləri ehmalca yana «daradı». Qız yuxuda şirin-şirin gülümsəyərək, oğlanın cod-qabarlı əllərini sığallayıb özünün balıq kimi çırpınan zərif sinəsinə sıxdı .

Qayığınn arxa hissəsində göllənmiş suda mürgüləyən Yaqut yerindən dikəlib ani olaraq gözlərini açıb-yumdu.Tuqay ömründə ilk dəfə idi ki, gözünü qırpan balıq görürdü; axı, balıqlar, hətta, suyun təkində yatanda belə, gözlərini yummurlar.

Ayqut qanadlarını gərib təzədən çətir kimi yığdı.
Qayut quyruğunu yüngülcə tərpətdi.
Ana hələ də yuxuda idi; o, indi özünün ən gözəl vaqeələrindən birisini görürdü: görürdü ki, nəhəng dənizin üstü ilə iki nəfər əl-ələ tutub sahilə sarı qacır. Ana sahildə dayanmışdı; o, gələnləri siluetlərindən tanıdı: bunlar Tuqayla Şəhla idi. Heyrətdən ananin gözləri böyüdü: qəribə idi, qızla oglan dənizin üstü ilə qaçsalar da belə, suda batmırdılar. Onlar sanki dalğalrın səthi ilə yerimir, qanad açıb suların üstü ilə uçurdular. Amma ana ürəyi səksəkədə idi. O, yuxuda da dua edırdi: ”Tanrım, özün kömək ol...” Cavanlar, bəlkə də lap Tanrının özü, ananın xitabını eşitdi deyəsən; az sonra Tuqayla Səhla qaçaraq sahilə cıxdılar və ananı qucaqlayıb öpməyə başladılar. Ana necə də xoşbəxt idi...

Tuqay yenə əyilib Şəhlanın üzünə baxdı: qız hələ də yuxuda gülümsəyirdi. Şəhla bu anlarda bir neçə gün əvvəlki qəribə, yarımçıq yuxusunun davamını görürdü; görürdü ki, lacivərd sulara səpələnmiş rəngbərəng güllər indi Tuqayın qayığının arxasınca üzüb gedir. Və bu qəribə yuxuda Şəhla başını Tuqayın çiyninə qoyub nədənsə ağlayırdı. Sanki qızın gözlərindən leysan axırdı; bu, bəlkə də sevincin gətirdiyi göz yaşları idi. Hə, bir də kı, adətən, yuxularda çox şey tərsinə olur.

Göyün sinəsinə sancılmış qızılı Ay, bu anlarda özünün dənizdə yuyunan əksinə baxıb xumarlanırdı.

Indi bu ucsuz-bucaqsız su səltənəti nəhəng bir səhranı xatırladırdı. Qayıq bu səhrada karvandan aralı düşmüş yorğun dəvə kimi ağır-ağır irəliləyirdi. Arabir qayığın sinəsini öpüb keçən kiçik dalğalarsa bomboz qum səhrasında qıvrılan qum ləpələrinə bənzəyirdi.

Elə bil ki, balaca bir köç uzun, ağır bir səfərdən geri dönürdü. Bu, müqəddəs ziyarətdən qayıdan zəvvar köçünə də bənzəyirdi.

Bu köç, dəniz köçü idi.
Bir azdan Günəş doğacaqdı.
Dəniz köçü qızaran dan yerinə doğru üzürdü.
Artıq dəniz də mürgüləyirdi.

***

Mənim sizə söyləmək istədiyim bu qeyri-adi əhvalat bax buradaca başa çatır.

Doğrusu, bu hadisəni mənə başqa adam- qoca bir balıqçı danışıb. Biz onunla dəniz sahilində balıq tutarkən tanış olmuşduq. Nədənsə, onda mənə elə gəldi ki, bu əhvalat nə vaxtsa elə onun öz başına gəlib. Çünki... Mən xudahafizləşib qocadan ayrılanda, o, avar kürəyi kimi iri, möhkəm əlini irəli uzadıb astadan öz adını dedi:

- Tuqay...

Mən qocadan ayrıldım.

Həmin vaxtdan bəri, o dəniz köçü, görünməz rəssam əlinin çəkdiyi füsunkar bir tablo kimi mənim gözlərimin önündən asılıb.

Bəli, dünyada dəniz köçü də olurmuş.

****

Firuz MUSTAFA

nasir, dramaturq, filosof , esseist

Müxtəlif dillərdə nəşr olunmuş 40-dan çox kitabın müəllifidir. Teatrlarda onun onlarla pyesinə quruluş verilmişdir.

“Dəniz koçü” əsəri insan və təbiət arasındakı qarşılıqlı harmoniyadan və həssas daterminist əlaqədən bəhs edir.

Gərgin süjet xəttinə malik olan povest-pritçada baş verən gözlənilməz hadisələr sürətli kino kadrları kimi bir-birini əvəz edir.

Əminik ki, geniş oxucu auditoriyasına ünvanlanmış “Dəniz köçü” əsərini yaşından asılı olmayaraq, 7-dən 77-yə qədər, bütün kitabsevərlər maraqla oxuyacaqlar.

**

Firuz Mustafanın povestinin əks-sədası

Firuz Mustafa 40-dan çox bədii və elmi kitabın müəllifidir. Müxtəlif dövlət teatrlarında onun onlarla pyesinə quruluş verilmişdir.

“Dəniz köçü” adlı povest-pritçası yazıçının yaradıcılığında xüsusi yer tutur.

2005-ci ildə “Ulduz” jurnalının 12-ci sayında nəşr edilən bu əsər, bir il sonra (2006-cı ildə) İ. İsmayılova və D. Gərəkməzlinin tərcüməsində rus dilində “Zerkalo” qəzetində nəşr olunub. Sonrakı illərdə dillərində bir neçə dəfə “Araz”, “Nurlan”, “BMB” nəşriyyatlarında kitab şəklində nəşr olunub.

Müəllif həmin əsərə görə 2009-cu ildə “Humay” mükafatına layiq görülmüşdür.

“Dəniz köçü” nəşr olunduğu ilk vaxtdan ədəbi tənqidin diqqətini cəlb etmişdir. Bir sıra görkəmla Azərbaycan yazıçı və ədəbiyyatşünasları (C.Əlibəyov, İ.Tapdıq, İ.Abbasov, H.Hüseynova vəs.) povest-pritça ilə bağlı mətbuatda təqdiredici yazılarla çıxış etmişlər.

2009-cu ildə Rusiyanın məşhur “proza.ru” ədəbi saytında yerləşdirilən həmin əsər tezliklə özünün “yeni həyatını” yaşamağa başlamışdır. Əsər alman, fransız, ingilis və s. dillərə tərcüqmə olunmuşdur.

“Dəniz köçü” ilə bağlı yazıçının ünvanına dünyanın müxtəlif ölkələrindən çoxlu sayda məktublar gəlməkdədir.

Biz əsərlə bağlı rəylərin bir qismini oxucularımıza təqdim edirik.

***

“Mən Firuz Mustafanın yaradıcılığı timsalında Azərbaycan ədəbiyyatına və xarakterinə bir daha vuruldum və qərara aldım ki, onun əsərlərini orijinaldan oxuyum. Və buna nail oldum. Azərbaycan dili necə şirin, zəngin və əsrarəngizdir! İndi bu dildən tərcümələr edirəm. Mən Firuz Mustafanın “Mustəqil İnformasiya Agentliyi”nin saytında yetləşdirilən bütün yazılarını rus və özbək dillərinə çevirdim. Bu yazılar mənə çox doğmadır.”

Şahlo Kasumova
(Özbəkistan)

“Hörmətli Firuz Mustafa, Siz parlaq bir pritça yazmısınız. Təbiətlə insanın əlaqəsi qarşılıqlı xeyirxahlığa əsaslanmalıdır. Nə yaxşı ki, Siz bu humanist ideyanı insanlara çatdırmaq istəyirsiniz. Əsərinizi maraqla oxudum, Sizin bütün qəhrəmanlarınızın əvəzinə həyəcanlı hisslər

keçirdim. Sizə təbiətin özü kimi sadə və səmimi olan bu maraqlı əsərə görə təşəkkür edirəm.”

İrina Qrisuk-Qalitskaya
(nasir)

“Olduqca gözəl fəlsəfi pritçadır. Əsərdə gözəl dil, mətnaltı dərinlik, poetik obrazlar var. Pritçanın zirvəsi- yeganə oğlunun geri qayitması üçün ananın dənizə dua etməsidir. Misilsiz bir yazıdır. Akula ilə qartalın döyüş səhnəsinin elə bir dərin fəlsəfi vəhdəti var ki, onu “Qoca və dəniz”dəki qoca və balıqla müqayisə etmək olar. Əsərdən doğan məna belədir: sər həmişə cəzalandırılacaq, doğru yol sahibi isə öz doğma evinə dönəcək. Əsərin tərcüməsi də çox gözəldir.”

Yulya Molçanova
(yazıçı)

“Mən sarsılmışam. İnsanın xeyirxahlığa olan bütün inamını özünə hopdurmuş bu ciddi və gözəl pritça-hekayəni daxilən yaşadım. Sanki bu hadisəni mənə canına və yaddaşına dənizin, balığın qoxusu hopmuş, sifətini qırışlar doğrayan qoca dənizçi danışdı.

Çox sağ olun, batano Firuz.”

Nino Sakvareladze
(gürcü yazıçısı və riyaziyyatçısı)

“Yer üzündə yaşayan hər bir canlı üçün yaxşılıq et , o, etdiklərinin əvəzini sənə qaytaracaq. Bu, böyük ürəyi və xeyirxah qəlbi olan müdrik bir insanın yazdığı olduqca müdrik bir pritçadır.”

Lyubov Lyubov

“Sizin bu əsəriniz olduqca fəlsəfi bir mahiyyət kəsb edir və istər-istəməz adamı başqa əsərlərinizi də oxumağa sövq edir.”

Viktor Xajilov

“ Heyrətamiz dərəcədə gözəl əsərdir. Heminqueylə müqayisə etmək olar.”

F. Passo

“Olduqca gözəl və insanidir.”

L. İşbulatova

(çeçen nasiri)

“Sizin əsəriniz insanı heyrətə gətirir.”

Taisiya İrs

“...Bütün canlıların həyatı bir-birinə oxşayır.

...Kainatda zərrədən külləcən hər şey təbiətin vahid qanunları ilə yaşayır.

...Şərdən şər, xeyirdən xeyir doğur.

Mənə elə gəlir ki, Sizin bu fikirləriniz əsərin açarıdır.

Siz tamamilə haqlısınız: həqiqətən, insanlar hələ bir çox mətləblərin mahiyyətini öyrənə bilməyiblər.”

Lena Sever

“Qeyri-adi dərəcədə gözəldir; çoxdandır ki, bu cür əsər oxumurdum.

Mən istərdim ki, Sizin bu əsəriniz uşaq və gənclər üçün ixtisaslaşmış çox mötəbər nəşriyyatlardan birində sap olnaydı.”

Vladimir Taşpetov

“Çox poetik bir pritçadır.

“Tuqay, oğlum, haradasan?”-nidası bir nəqərat kimi adamın qulağında səslənir.

Dəniz köçü- qeyri-adi, fəlsəfi mahiyyət daşıyan gözəl bir dildə qələmə alınmış əsərdir.

P.S. İntəhasız dərəcədə gözəl bir əsərdir. Dilinin zənginliyi adamı heyrətə gətirir.”

Yelena Çernışeva

“Olduqca gözəl əsərdir, olduqca.

Dərin ehtiramla”

Alyona Dançenko

“...məzmununa görə qeyri-adidir, ilk dəfədir ki, belə bir süjetlə tanış oluram. Olduqca gözəl, romantik əsərdir. Bu cür dostları olan insan

xoşbəxtdir. Ana və qız obrazı sadəcə olaraq klassikadır. Düzdür, bəzi yerləri təzədən işləmək olar. Məsələn, həddindən artıq müasir sözlərə rast gəlirik ki, bu da qədim dövrün üslubu ilə harmoniya yaratmır. Maraqla oxudum. Çox sağ olun. Qeydlərə görəsə inciməyin. Bu, mənim şəxsi qeydlərimdir."

Anna Yerşova

"Misilsiz dərəcədə gözəl əsərdir. Bu, tərcümədirmi? Çox xoşuma gəldi.

Sağ olun. Ehtiramla."

Aleksandra Ploxova

"Dostluq və məhəbbət haqqında adamı titrədən bir odadır. Əsl dostluq, sədaqət, ana məhəbbəti, sevimli qadına məhəbbət möcüzələr yaratmağa qadirdir. Eşq olsun Sizə!"

Saule Karabayeva
(Qazaxstan)

"Hörmətli Firuz Mustafa, bu gözəl pritçani böyük bir həvəslə oxudum. Etiraf edim ki, mən bu əsəri oxumağa başlayarkən düşünürdüm ki, o, həcmcə böyükdür; hətta, qorxuya düşdüm. Amma sanki əsəri oxumağa başlamağımla başa çatdırmağım bir göz qırpımında oldu. Bunu da etiraf edim ki, oxuduqca, hətta, mənim sifətimə göz yaşları ilə birgə təbəssüm də yayılırdı... Mən bu əsəri oxumaqdan böyük ləzzət aldım. Çoxdan idi ki, bu cür ağıllı-düşündürücü əsər oxumamışdım. Deyim ki, az qala mən Sizin bütün fikirlərinizlə şərikəm.(...) Mən də belə bir qənaətdəyəm ki, bir vaxt gələcək- insanlar təbiəti və canlı aləmi öyrənərək onlarla vəhdətdə yaşayacaqlar. İndinin özündə elə adamlar var ki, onlar ağacların necə ağladığını eşidir, bitkilərlə söhbət edirlər. Mən inanmaq istərdim ki, məhəbbət və dostluğun hər şeydən yüksək olduğu bir zaman gələndə zəka-ağıl iddiaların (ambisiyaların) üzərində qələbə çalacaq. Yalnız məhəbbətə və dostluğa sədaqətinə görədir ki, əsərinizin baş qəhrəmanı sonacan çətinliklərə sinə gərir, düşmən üzərində qələbə çalır."

Yevgeniya Şendrika
(Litva, şairə)

“Gözəl poetik pritça- “Dəniz köçü” mənim hədsiz dərəcədə xoşuma gəldi. Bu dünyada hər bir canlının öz səsi var. Hətta, kədərin və sevincin də öz səsi var. Sizin bu fikirləriniz isə məni olduqca məmnun etdi.

Əsərin qəhrəmanı Tuqay çox xeyirxah bir insandır və elədikləri xoş əməllərin əvəzində xeyirxahlıqla üzləşir.

P.S. Sizin pritçada mənim daha çox bəyənib təqdir etdiyim məsələ, qəhrəmanların bir-birini anlayıb dərk etməsidir. Əsərin qəhrəmanları isə insanlar və digər canlılardır. Amma bəzən həyatda insanlar belə, bir-birini başa düşmürlər. Bu, çox kədərli haldır.”

Yelena Kazyanina

“... necə də əsrarəngiz bir əhvalatdır.

Çox maraqla, məmnunluq hissi ilə oxudum.

Kaş ki, hər kəsin həyatda Tuqayın “dostları” kimi sədaqətli dostlar olaydı.

Hədsiz dərəcədə bəyəndim.

Hörmətlə...”

Valentina Mixaylova

“Maraqlı və parlaq bir əsərdir!

Qoy yaradıclılğınız daim çiçəklənsin.”

Svetlana Şimanskaya

“Olduqca təsirli və gözəl bir əsərdir. Qoy sizin ədəbi yaradıcılığınıza səadət gülümsəsin...”

Lüçana Azarova

“ Sizin əsəriniz hədsiz dərəcədə xoşuma gəldi və məni çox təsirləndirdi.”

S. Tan

“Dəniz köçü”nü çox böyük bir maraq hissi ilə oxudum. Sağ olun.

Ehtiramla...”

Svetlana Qromina

“Mənim bu günkü axşamım məhz Sizin sayənizdə qeyri-adi dərəcədə gözəl keçdi. Mən bu əsəri oxuduqca sifətimdə göz yaşları

gilələnirdi. Yox, mən qətiyyən sadəlövh bir qiz deyiləm, kifayət qədər təcrübəli insanam. Firuz Mustafa, Sizin qəlbinizdə nə qədər xeyirxahlıq, ülvilik, işıq vardır. Siz Həqiqətə necə də yaxinsız. Çoxdan, lap çoxdan mən belə işıq və həyəcanla dolu əsər oxuyub sevinməmişdim; orada sıralanmış sətirləri oxuduqca özümü məbəddəki kimi hiss edirdim- ürəyimə bir yüngüllük və işıq axırdı.

Allah Sizin canınızı sağ və sağlam etsin- sağlamlığın çoxluğundan heç kəsə ziyan gəlməz; qalan şeylər isə elə öz qədərində olsa bəsdir."

Lyudmila Kurışeva
(Krasnodar, şairə,həkim)

" Hekayət xeyirxahlıq üzərində köklənib. Onun başlıca məğzi ondan ibarətdir ki, su, torpaq və səmanın vəhdəti – bizim planetimizin başlıca mahiyyətidir."

Artem Qriqorens
(Rusiya)

"Olduqca əsrarəngiz bir əhvalatdır. Çox böyük bir ləzzətlə oxudum və hətta, bu povesti bir bir kino əsəri- triler kimi təsəvvür etdim. Əsərdəki fikirlər mənim dünya haqqındakı təsəvvürlərimlə üst-üstə düşür. Hətta, bəzən maşın işə düşməyəndə mən tam ciddiyyətlə ona dil tökürəm ki, belə etməsin, hərəkətə gəlsin.

Prodüser axtarın! Mən bu sözləri Sizə tamamilə ciddi bir şəkildə deyirəm.

P.S. Bu dünyada Sizin qələmə aldığınız səviyyədə müdrik və xeyirxahlıq dolu hekayətlər yoxdur. Ən başlıcası da odur ki, çox ustalıqla yazırsınız.

Sizə yeni uğurlar arzulayıram."

Marina Xovanskaya
(Yeni Zenlandiya)

"Mən indi Sizin əsərinizdən daha çox , mənim özümün dərk etdiyim bir şəkildə, Sizin daxili aləminizdən söz açmaq istəyirəm. Çünki hər bir əsərdə hər bir yaradıcı adam öz daxili aləmini bu və ya digər şəkildə açır, onu narahat edən, ilgiləndirən cari və gələcək məsələlrdən danışır.

Mən əsərinizi oxuyarkən şəxsən Sizin özünüzün xeyirin şər qüvvələr üzərindəki təntənəli qələbəsinə olan təmiz və işıqlı inamınızı

çox aydın hiss etdim. Bu, çox sevindirici bir haldır ki, bu qəliz zəmanədə işıq şüası zülməti yarır.

Mən Sizə yaradıcılıq uğurları, həmişə belə işıqlı fikirlər arzu edirəm.

Hörmətlə...”

Valentina Karpova
(Rusiya)

Mən bütün qəlbimlə sənə, belə gözəl bir əsər yaratdığına görə sağ ol deyirəm. Mən onu oxuyarkən bütün varlığım Gözəllik, Təmizlik, Harmoniya və Məhəbbət şəfəqlərində yuyundu.

Böyük ehtiramla

Natalya Kolopenyuk

Bu əsər müasir Azərbaycan ədəbiyyatı haqqında təsəvvür yaradır… O ədəbiyyata eşq olsun!

Hal-hazırda filmlər animatorlar tərəfindən fərdi qaydada çəkilir. Qoy oxucular arasında multfilm çəkməyi bacaranlar varsa bu əsərəmüraciət etsinlər.

P.S. …canlı aləmə bələd olanların qeydləri: dəqiq bilinir ki, böyük quşların əksəriyyəti (və itlər) tibbi müayinədən keçirilərkən əllərini insanlara uzadırlar. Balıqlar həqiqətən digər canlılarla ünsiyyətəgirir, öz adları ilə çağırıldıqlarını anlayır və drassirovka olunurlar. Vəhşilərin dilini anlamaq asandır, bu, onların digər mürəkkəb və təhlükəli canlılarla -məsələn, insanlarla – ünsiyyət yaratmasında bir mərhələdir. Buna görə də uşaqlar təbii olaraq heyvanlarla dostluq etməyə can arırlar, çünku bu, asandır və onların inkişaf səviyyəsinə uyğundur.

“Vek İskusstva”

“Mən Sizin əsərlərinizi oxuyarkən onlarda həmişə dərin fikirlər tapıram.Biz adətən bizi kimlərin əhatə etdiyi və onların bizi nə üçün dərk etdikləri barədə düşünmürük.

Mən Sizin yaradıcılığınıza mütləq yenidən qayıdacağam.

Sağ olun, ehtiramla…”

Taliya Abitova
(tatar şairəsi)

“Firuz Mustafanın “Dəniz köçü” əsəri dostluq və məhəbbətin hər şeyə qadir olduğunu göstərən bir hekayətdir. Əsərin qəhrəmanı Tuqay, Ananın fəxr etdiyi gözəl oğul, habelə öz dostlarının (Yaqut Ayqut və Qayutun) güvəndiyi sədaqətli dostdur. Mənim xoşuma xüsusilə ananın oğula olan sonsuz məhəbbəti və o məhəbbəti ifadə edən dualar oldu; Tuqayın dənizdən sağ-salamat qayıtması uçun oxunan həmin dualar zənn edirəm ki, bir çox anaların ürəyində əks-səda verib. Bu əsəri oxuyarkən istər-istəməz Heminqueyi və onun “Dəniz və qoca” əsərini xatırlamalı olursan. Canlıların personajı, onların qorxu və Tuqayın sağqalacağına olan inamı çox ekspressiv və xüsusi bir məharətlə qələmə alınmışdır.

Madina Ibadova
(Rusiya)

“Gözəl və ibrətamiz bir pritçadır. Bu əsərdə çoxlu simvol və metoforalar vardır.”

Aliya Ali
(Macarıstan)

“...inanılmaz dəcədə gözəl əsərdir.
... mən böyü həyəcan və heyrət içindəyəm.
...nə yaxşı ki, bu əsəri oxudum.”
Mariya Maqdalina Kostadinova.
(Bolqaristan)

“Nice story. Glad to see you here, cos i'm too from Azerbaijan. Do you live there now? or actually was born there?
P.S.
Sağ olun.”

Sevil Əzizbəyova

(Balkanlar)

“Olduqca həyəcan doğuran və insanı düşündürən bir hekayətdir”.

Kifayət Zeynalova
(ABŞ)